

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

หมู่บ้านปงไคร้ ตั้งอยู่ในเขตตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีการคมนาคมติดต่อสะดวก ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไป เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา และมีเนินเขา เล็กใหญ่ สลับกันไป เป็นหมู่บ้าน ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก บ้านปงไคร้มีการเพาะปลูกแบบเข้มข้น และปลูกพืชเชิงเดี่ยวตลอดทั้งปี โดยจะกล่าวในลำดับต่อไป

4.1 บริบทของชุมชนโดยทั่วไป

ประวัติความเป็นมาและการจัดตั้งชุมชน

จากความเป็นมาในอดีต แต่เดิมพื้นที่บริเวณหมู่บ้านปงไคร้มีลักษณะเป็นพื้นที่ดินเหนียวชุ่มน้ำตลอดทั้งปี และมีต้นไคร้ น้ำหรือสนุ่นขึ้นอยู่อย่างแน่น จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ต่อมาได้มีกลุ่มคนเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ เพื่อทำนาข้าว โดยมี พ่ออ้อยแก้ว ปันธิยะ, พ่อจัน ดันยาตา, พ่ออ้อยอุ่น กันทาธิยะ, พ่อน้อยหน้อย จันทะกิจ และนายเจียว ปันรัตน์ เป็นกลุ่มคนรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน

จากความบอกเล่าของพ่ออ้อยแก้ว ปันธิยะ ที่ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือน เมื่อปีพุทธศักราช 2499 ขณะนั้นพ่ออ้อยแก้ว มีอายุได้ 24 ปี กล่าวว่า ในอดีตบริเวณรอบๆ หมู่บ้านมีต้นไคร้ น้ำขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าดงไคร้ ซึ่งมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นต่อมาในสมัย พ่อหลวงปัน วงค์ชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้มีการบุกเบิกที่ดินเพื่อการทำนาข้าวเพิ่มขึ้น รุกกล้าเข้าไปในบริเวณดงไคร้ เป็นบริเวณกว้าง หลังจากนั้นได้มีเสื่อลงมารบกวนชาวบ้านตลอดเวลา ทั้งในเวลากลางวันและเวลากลางคืน รวมไปถึงสัตว์เลื้อย ที่ผูกไว้ตามปลายนา หรือบริเวณบ้าน จะถูกเสื่อลากไปกินเป็นอาหาร หรือแม้แต่ชาวบ้านในหมู่บ้าน ถ้าหากไม่นอนรวมกันในเวลากลางคืน ก็จะถูกเสื่อกัดได้ และยังพบปัญหาอาการเจ็บป่วย ของชาวบ้าน โดยไม่ทราบสาเหตุซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าถูกผีที่อาศัยในบริเวณดงไคร้ทำร้าย

เนื่องจากที่ชาวบ้านรุกกล้าเพื่อทำลายดงไคร้ในการเพิ่มพื้นที่ทำนาจากคำบอกเล่าของพ่ออ้อยแก้ว กล่าวว่าผีบริเวณดงไคร้เป็นผีที่ดุมากจากปัญหาการที่สัตว์เลื้อยถูกเสื่อกัด ชาวบ้านได้ทำการต้อนวัวและควายไปผูก เลี้ยงไว้บนพยุ หรือบริเวณขุนน้ำ และได้มีการบ่นไว้กับผีขุนน้ำ ว่าหากแม่สิ้นสุดฤดูกาลทำนาเมื่อใด วัว ควายที่ผูกเลี้ยงไว้บริเวณขุนน้ำไม่ถูกเสื่อเอาไปกินชาวบ้านจะทำ

การเลี้ยงแกะบน ประมาณเดือน 4 ถึงเดือน 7 เหนือ และปัญหาการเจ็บป่วยของชาวบ้านได้ทำการแก้ไขปัญหาโดยการตั้งศาล โดยการนำของพ่ออุ้ยก่อง ปันธิยะ, พ่อน้อยหน้อย จันทะกิจ, พ่อขัน ต้นยาธา, นายเจียว(ไม่ทราบนามสกุล), นายดี(ไม่ทราบนามสกุล) พร้อมกับชาวบ้านในหมู่บ้านได้จัดตั้งศาลเจ้าบ้าน ขึ้นในบริเวณหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลไม่ให้ภูติ ผี เข้ามาทำร้ายชาวบ้านในหมู่บ้าน และยังจัดตั้งศาลนอกหมู่บ้านอีกหนึ่งแห่ง และจะมีการเลี้ยงศาลเจ้าบ้าน ในเดือน 9 เหนือ หรือราวเดือนมิถุนายน ของทุกปี

ในบริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน จะมีวัดร้างซึ่งรู้เพียงว่า แต่เดิมเป็นวัดของชนเผ่าลัวะ ในอดีต เมื่อถึงวันเดือนเป็ง วันเดือนดับ หรือวันข้างขึ้น ข้างแรม มักจะได้ยินเสียงตีฆ้อง ตีกลองดังมาจากวัดเสมอสร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง

ที่ตั้งลักษณะภูมิประเทศ

หมู่บ้านปงไคร้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในบริเวณเนินเขาและที่ราบ โดยมีภูเขาใหญ่ น้อย สลับกันไปลักษณะของป่าพื้นที่โดยรอบ จัดอยู่ในประเภทป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา มีลำห้วยที่สำคัญ คือ ห้วยดงโน (ห้วยปงไคร้)

การคมนาคมสามารถเดินทางติดต่อได้โดยง่าย การเดินทาง จะเดินทางตามทางหลวงแผ่นดิน เส้นทางเชียงใหม่-ฝาง ห่างจากตัวอำเภอแม่ริม 21 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอเชียงใหม่ 38 กิโลเมตร สภาพของถนนทางขึ้นหมู่บ้าน จะเป็นถนนลัดเลาะ ภูเขา ด้านข้างของถนนบางช่วงจะเป็นเหว แต่ไม่ลึกมากนัก ถนนบางช่วงจะเป็นถนนคอนกรีตมีสภาพใช้งานได้ดีเป็นบางช่วง ถนนจะใช้ได้ดีในช่วงฤดูร้อนและฤดูหนาว ส่วนในฤดูฝนจะลำบากบางช่วง เนื่องจากน้ำฝนกัดเซาะหน้าถนน ทำให้เกิดเป็นหลุม เป็นบ่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้รถจักรยานยนต์ในการขึ้นลงและใช้รถกระบะในการขนส่งสินค้าทางการเกษตร

หมู่บ้านปงไคร้อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านหนองหอยใหม่ ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ป่าบ้านโป่งแยงใน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ป่าบ้านโป่งแยงนอก ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านปางลุง-บวคเตย ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศของบ้านโป่งไคร้ มีลักษณะอากาศที่คล้ายคลึง กับลักษณะอากาศของ จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะอากาศหนาว เย็นในเวลากลางคืน โดยเฉพาะในฤดูหนาว แลอบอุ่นในเวลา กลางวัน ร้อนอบอ้าวในฤดูร้อน ซึ่งจากข้อมูลของหน่วยจัดการต้นน้ำโป่งไคร้(2547) สามารถแบ่ง ลักษณะอากาศ ได้เป็น 3ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน

ฤดูฝน เริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคม จนถึงประมาณปลายเดือนกันยายน หรือ ต้นเดือนตุลาคม รวมระยะเวลา 5 เดือน จะมีฝนตกชุกในช่วงระหว่าง เดือนสิงหาคมถึงเดือน กันยายน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในเดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณเดือนตุลาคม จนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ รวมระยะเวลา 4 เดือน อากาศจะหนาวเย็นในเวลากลางคืน ช่วงเช้าอากาศจะยังคงหนาวจนถึงเวลาที่เที่ยงวัน จะอบอุ่น ขึ้นตามลำดับ

ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ จนถึงประมาณกลางเดือนพฤษภาคม รวมระยะเวลา 3 เดือน อากาศจะร้อนอบอ้าวมากที่สุด ในช่วงเดือนมีนาคมและเมษายน

ลักษณะการปกครอง

มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีผู้นำที่เป็นทางการ เป็นตัวแทนของ ประชาชนคือผู้ใหญ่บ้าน มีการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้าน อยู่ภายใต้การควบคุมดูแล ขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง นอกจากนี้มีการปกครองในลักษณะทางการ ชาวบ้านใน ชุมชน ยังมีระบบการปกครองแบบไม่เป็นทางการ คือการนับถือผู้อาวุโสในชุมชน

โครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้านโป่งไคร้มีดังต่อไปนี้

คณะกรรมการหมู่บ้านและตำแหน่ง

- ผู้ใหญ่บ้าน/ประธาน
- รองประธาน
- เลขานุการ
- เฝ้ารักษา
- คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
- คณะกรรมการฝ่ายรักษาความสงบ
- คณะกรรมการฝ่ายรักษาวัฒนธรรมประเพณี
- คณะกรรมการฝ่ายพัฒนาส่งเสริมอาชีพ

- คณะกรรมการฝ่ายสวัสดิการและสังคม
- คณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมเยาวชน
- คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุข
- คณะกรรมการฝ่ายรักษาความสงบ

มีหน้าที่ในการจับและปรับ สำหรับผู้ที่ก่อความไม่สงบภายในหมู่บ้าน โดยผู้ฝ่าฝืนจะถูกจับและถูกเปรียบเทียบปรับจากคณะกรรมการตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป เพื่อนำเงินเหล่านั้นมาพัฒนาภายในหมู่บ้านต่อไป

- คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์ต้นน้ำ

มีหน้าที่ในการดูแลและสอดส่องป่าบริเวณต้นน้ำ ตามที่ได้ตกลงกันไว้ภายในหมู่บ้าน ว่าป่าส่วนนี้จะเป็นส่วนของป่าที่ต้องทำการอนุรักษ์ไว้ หากมีการฝ่าฝืน หรือมีการลักลอบตัดไม้ การหาของป่า จะถูกเปรียบเทียบปรับ ตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป เพื่อนำเงินเหล่านั้นมาพัฒนาภายในหมู่บ้านต่อไป

- คณะกรรมการฝ่ายป้องกันไฟป่า

มีหน้าที่ในการดูแลและสอดส่อง ดูแลไม่ให้เกิดไฟป่า ป้องกันไม่ให้เกิดการจุดไฟเผาป่า หากมีการฝ่าฝืนจะถูกเปรียบเทียบปรับ ตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป และคณะกรรมการหมู่บ้านจะนำส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้

สภาพบ้านเรือนและระบบสาธารณูปโภค

เนื่องจากที่ตั้งบ้านปางไคร้ อยู่ระหว่างที่ราบระหว่างหุบเขา โดยจะมีการปลูกสร้างบ้านเรือนและแปลงเกษตรอยู่รอบรอบๆ บริเวณลำห้วยบ้านเรือนส่วนใหญ่ ปลูกสร้างตามไหล่ทางของถนน เข้าหมู่บ้าน จะมีการปลูกสร้างเป็นขอมๆ หรือเป็น ปีก อยู่ชิดติดกัน ลักษณะการสร้างบ้านเรือนเช่นนี้ มักจะแยกออกจากที่ทำกิน ออกเป็นสัดส่วน บ้านที่อยู่ตามรายทางส่วนใหญ่จะมีการปลูกบ้านในรูปแบบผสม ระหว่างบ้านแบบตะวันตก คือ สร้างบ้านแบบชั้นเดียว มีการก่ออิฐขึ้นมา และบางส่วนจะสร้างบ้านเป็นแบบใต้ถุนสูงแบบบ้านล้านนาสมัยโบราณ บ้านลักษณะนี้จะปลูกสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง โดยส่วนใหญ่บ้านเหล่านี้จะมีฐานะดี มีการติดตั้งจานดาวเทียม เพื่อรับสัญญาณโทรทัศน์ แบบเคเบิลทีวี และมีบางส่วนที่บ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกันกับที่ทำกิน จะมีบริเวณกว้าง โดยรอบๆบ้านจะมีแท็งก์น้ำ เพื่อกักเก็บเอาไว้ใช้ มีการขยายตัวของหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เป็นลักษณะของการขยายตัวเป็นกลุ่ม และยังมีมีการสร้างบ้านบนเนินเขา ลักษณะของตัวบ้าน จะเป็นรูปแบบของบ้านพักผ่อน ตกอากาศ มีขนาดใหญ่โต กินพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง สำหรับบ้านหนึ่งหลัง

ที่ตั้งของระบบสาธารณูปโภค ร้านค้าตั้งอยู่บริเวณไหล่ทางของถนน กลางหมู่บ้าน ร้านค้าจะตั้งอยู่สลับกันไประหว่างบ้าน โดยจัดจำหน่ายของชำ ขายอาหารพื้นเมืองและเหล้ากึ่ง ในเวลาตอนเย็น ในหมู่บ้านจะมีตู้โทรศัพท์ไว้คอยบริการ จำนวน 1 ตู้ และยังมีร้านที่ให้บริการโทรศัพท์ผ่านดาวเทียม ระบบ PIN PHONE จำนวน 1 ร้าน ภายในหมู่บ้านจะมีวัด อยู่หนึ่งแห่ง คือ วัดปงไคร้ เป็นสถานที่รวมจิตใจของชาวบ้าน และยังเป็นศูนย์รวมแหล่งข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้าน และเป็นสถานที่นัดหมายในการนัดประชุมเรื่องต่างๆของหมู่บ้าน จะมีโรงเรียนบ้านปงไคร้ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อรองรับเด็กในหมู่บ้าน ที่ตั้งของวัดและ โรงเรียนอยู่ติดกัน

ในส่วนของบริเวณทำกิน สวนดอกไม้ อยู่ทั้งในบริเวณบ้านของชาวบ้าน โดยเป็นแปลงเกษตรแบบกางมุง ซึ่งในบริเวณแปลงเกษตร มีการขุดบ่อดินขนาดเล็กและเท็งก์น้ำ เพื่อที่รองรับน้ำที่มาจาก การสูบน้ำจากลำห้วยปงไคร้ และยังมีแปลงเกษตรอีกจำนวนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีลำห้วยไหลผ่าน ในบริเวณบ้านจะมีการปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ยืนต้น เช่นมะม่วง ลิ้นจี่ควบคู่กันไป บริเวณนอกหมู่บ้านจะเป็นป่าแพะ ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ ปลูกสร้างด้วยคอนกรีต อิฐบล็อก และไม้ผสม หลังคามุงด้วยกระเบื้อง และสังกะสี ในหมู่บ้าน มีระบบไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ระบบโทรศัพท์มีโทรศัพท์สาธารณะให้ บริเวณหมู่บ้านให้บริการจำนวนหนึ่งเครื่อง มีระบบประปาภูเขาซึ่งต่อมาจากลำห้วย ถนนลาดด้วยคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ มีร้านค้าบริการชุมชน จำนวนสามร้านค้า โดยจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ และภายในหมู่บ้านมีการสร้างสถานที่พักตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยวหนึ่งแห่ง อยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน

ลักษณะครอบครัว ความสัมพันธ์ ประชากร และเศรษฐกิจ

ลักษณะครอบครัวขยาย

ลักษณะของครอบครัวเป็นลักษณะของครอบครัวคนเมือง มีรูปแบบของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย เนื่องจากการแต่งงาน ครอบครัวซึ่งมีสมาชิกอย่างน้อย 3 รุ่น อยู่ร่วมกัน ดังนั้นในหนึ่งครอบครัวใหญ่ อาจจะมีหลายครอบครัว ส่วนใหญ่จะประกอบด้วย ครอบครัวเดี่ยว หลากหลายครอบครัวมาอยู่ร่วมกัน อาจจะเป็นการอยู่ร่วมกันภายใต้หลังคาเดียวกัน หรือคนละบ้านแต่อยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกันได้ โดยเฉลี่ยทั่วไปสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 4-6 คน ประกอบไปด้วย รุ่นปู่ย่า ตา ยาย รุ่นลูกๆคือ พ่อ แม่ ลูก ลูกเขย ลูกสะใภ้และหลาน ลักษณะสำคัญที่สุด คือ มีลักษณะทางเศรษฐกิจร่วมกัน ช่วยกันผลิต วงญาติที่อยู่ร่วมกัน ต่างก็ต้องรับผิดชอบ ความปลอดภัย เพื่อความอยู่รอดและมีสังคมร่วมกัน

ลักษณะของความสัมพันธ์ครอบครัวขยาย

ในหมู่บ้านปงไคร้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ในการทำการเกษตร จึงมีความจำเป็น และต้องการแรงงานในการทำงานมาก ในอดีตชาวบ้าน ยังไม่นิยมจ้างแรงงานจากภายนอก แต่จะอาศัยแรงงานจากเครือญาติ ครอบครัวขยายจึงเป็นกลุ่มความสัมพันธ์พื้นฐาน ของการร่วมมือในกลุ่มครัวเรือน ลักษณะของความสัมพันธ์แบบครอบครัวขยาย มีดังนี้

1.ความร่วมมือกันในหมู่ญาติ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำในชีวิต เมื่อเกิดการขัดแย้ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติ ที่เกิดขึ้น หากเกิดขึ้นในครอบครัวขยาย ก็จะสามารถยุติความขัดแย้ง ได้โดยง่ายและรวดเร็ว เช่นถ้าหากบ้านใดเกิดการขัดแย้งกันระหว่างพี่น้อง ปู่ย่า ตายาย จะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือไกล่เกลี่ย ให้เกิดการเข้าใจกัน ในหมู่ของพี่น้อง หรือถ้ามีการกระทบ กระทบกันรุนแรง ก็จะมีการขอสูมาลาโทษกัน เพื่อความสามัคคีของคนในตระกูล เนื่องจากภายในหมู่บ้าน เป็นสังคมแคบ มีการแต่งงานระหว่างเพื่อนบ้าน กันเองในหมู่บ้าน ซึ่งน้อยมากที่จะออกไปแต่งงานกับคนต่างถิ่น

2.ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้แรงงาน สิ่งของ น้ำใจแก่กัน เช่นการทำนา มีการร่วมมือกันในหมู่ญาติ ในการรวบรวมแรงงาน เพื่อทำนา ในครอบครัวเดียวกันการตอบแทน ก็กลับมาในรูปแบบเดียวกันเสมอ เช่นในครอบครัวใด(บ้านปู่-ย่า) มีการดำนา เกี่ยวข้าว คนในตระกูลเดียวกัน ก็จะจัดส่งแรงงานให้มาช่วยกันดำนา เกี่ยวข้าว เมื่อครอบครัวลูกเขยของตระกูลมีการดำนา ครอบครัว(บ้านปู่-ย่า) มีการตอบแทนน้ำใจ โดยการส่งแรงงานเข้าไปร่วม ช่วยเหลือการดำนา เกี่ยวข้าว ของครอบครัวลูกเขย เป็นการสร้างความสัมพันธ์และเป็นการแสดงน้ำใจในหมู่เครือญาติ

3.สถานะภาพภายในครอบครัว ซึ่งสถานะภาพในครอบครัว คนสูงอายุ ได้รับการยกย่อง เคารพและเชื่อฟัง ไม่ว่าจะถูกหรือผิด สมาชิกในครอบครัวจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ห้ามโต้แย้ง สถานะภาพของเพศชายจะได้รับ การยกย่อง เหนือกว่า มีอำนาจตัดสินใจ ในเรื่องของกิจการ บุตรมากกว่าเพศหญิงเสมอ ไม่มีความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

แต่ในช่วงเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการเป็นครอบครัว เดี่ยวมากขึ้น ตามสภาพของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมแบบกึ่งเมือง กึ่งชนบท แต่ยังคงสภาพความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้าน โดยมีลักษณะการรวมกลุ่มใน การทำกิจกรรมต่างๆรวมกันในหมู่บ้าน เช่นการร่วมกันประกอบพิธีกรรม งานบุญต่าง ๆตาม ประเพณี การปกครองในครัวเรือนยังคงแบบการปกครองแบบอาวุโส ปกครองสมาชิกในบ้าน โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเป็นที่เป็นที่นั่งกันเกือบทั้งหมู่บ้านการเปลี่ยนแปลงนั้น คือการเปลี่ยนสภาพของครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวเดี่ยว

ลักษณะครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก จะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับครอบครัวขยาย ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น เมื่อลูกสาวของครอบครัวใดแต่งงานกับลูกชายบ้านอื่น ไม่ว่าจะเป็นคนภายในหมู่บ้าน หรือนอกหมู่บ้าน แล้วมีการย้ายออกไปสร้างบ้านเรือนแยกออกจากครอบครัวเดิม ภายใต้อุปการะใหม่ มีเพียงลูกสาว ลูกเขยและลูก ในการแยกครอบครัว อาจจะมีการสร้างบ้าน ในบริเวณเดียวกันกับครอบครัวเดิม หรือย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ ในหมู่บ้านอื่น หรือการอพยพเข้าสู่เมือง

ลักษณะของความสัมพันธ์ครอบครัวเดี่ยว

1. ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวเดี่ยว จะช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เช่น พ่อ-แม่ จะเลี้ยงดูลูกตอน ลูกยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ลูกจะกลับมาเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่า
2. ความเป็นปึกแผ่น ได้แก่ ความร่วมมือกันในการจัดการ กิจกรรมทุกกิจกรรมในบ้าน เช่น การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ พ่อจะทำงานเลี้ยงครอบครัว แม่ทำงานบ้าน เลี้ยงลูกหุงหาอาหาร ในปัจจุบันในหมู่บ้านปงไคร้แม่ต้องทำหน้าที่ทั้งเป็นแรงงานในครอบครัวและยังต้องทำงานบ้าน ไปพร้อมๆกัน ความร่วมมือในด้านของการปกครอง ทุกคนจะมีส่วนร่วม ในการร่วมกันตัดสินใจต่าง แต่บทบาทนี้พ่อ-แม่จะมีบทบาทมากกว่าลูก

ลักษณะของประชากร

ลักษณะของประชากรโดยทั่วไปของหมู่บ้านปงไคร้ จะมีโครงสร้างของประชากรวัยทำงานมากที่สุดคือช่วงอายุ30-39 ปีและช่วงอายุ20-29 ปีตามลำดับ ดังแสดงในตาราง4.1

ตารางที่ 4.1 โครงสร้างอายุของประชากรบ้านปงไคร้

อายุ	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
00 – 09 ปี	29	20	49
10 – 19 ปี	29	23	52
20 – 29 ปี	21	32	53
30 – 39 ปี	36	48	84
40 – 49 ปี	26	25	51
50 – 59 ปี	10	9	19
60 ปีขึ้นไป	19	19	38
รวม	170	176	346

ที่มา หน่วยจัดการต้นน้ำปงไคร้(2547)

ลักษณะของโครงสร้างของอายุประชากร ในกลุ่มวัยแรงงาน มีจำนวนมากที่สุด คือ ในช่วงของ 30-49 ปี เป็นวัยที่เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมของแต่ละครอบครัว และยังมีช่วงวัย 20-29 ปี ซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ที่มีความสำคัญ ต่อการพัฒนาภายในชุมชน จากโครงสร้างของอายุประชากร จะสามารถสะท้อน เศรษฐกิจภายในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดีในด้านต่างๆ เนื่องจากส่วนใหญ่สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างดีหรือดี ภายในบ้านปงไคร้ ยังมีประชากรแฝงที่เป็นคนต่างด้าว ที่ชาวบ้านจ้างเข้ามาเป็นแรงงาน ในภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยใหญ่และพม่า เนื่องจากชาวบ้านมีความจำเป็นในการใช้แรงงานในการดูแลสวนดอกไม้

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในหมู่บ้านปางไคร้จะเป็นลักษณะของชุมชนที่มีสังคมแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ในอดีตชาวบ้านมีการประกอบอาชีพในการทำนา โดยจะเป็นการทำนาปี ทำเพียงครั้งเดียว ในช่วงของเดือนพฤษภาคม-เดือนมิถุนายน แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำนาอีกต่อไป ชาวบ้านได้หันมาปลูกพืชจำพวกดอกไม้ ผักเมืองหนาว ถิ่นจี่ เนื่องจากราคาผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้มีราคาดี ประกอบกับมีบริษัทเอกชนเข้ามาทำไร่ดอกไม้ เมืองหนาวบริเวณหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 4.2 การประกอบอาชีพของประชากรบ้านปางไคร้

อาชีพ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
การเกษตร	95	78.51
อื่นๆ	26	21.49
รวม	121	100

ที่มา หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้(2547)

จากตาราง 4.2 ของประชากรบ้านปางไคร้ จะพบว่าจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในการทำเกษตร มีจำนวน 95 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 78.51 โดยส่วนใหญ่จะปลูกดอกไม้ เช่น ดอกเบญจมาศ และประกอบอาชีพอื่นๆ จำนวน 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 21.48 ซึ่งจะประกอบอาชีพค้าขายภายในหมู่บ้าน รับจ้างทั่วไป ทั้งรับจ้างภายในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้าน และมีบางส่วนที่ประกอบอาชีพนอกพื้นที่

ตารางที่ 4.3 พันธุ์พืชที่ปลูกของเกษตรกรบ้านปางไคร้

ชนิดของพันธุ์พืช	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ดอกเบญจมาศ	50	52.63
ดอกกุหลาบ	28	29.48
ลิ้นจี่	15	15.79
ผัก(ขอมะระหวาน,พริกหวาน ฯลฯ)	2	2.10
รวม	95	100

ที่มา หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้(2547)

การประกอบอาชีพการเกษตร จะเน้นการปลูกพืชได้แก่ ดอกเบญจมาศ คิดเป็นร้อยละ 52.63 ปลูกเพื่อการขายส่งออกนอกพื้นที่เป็นหลัก รองลงมาได้แก่ดอกกุหลาบ คิดเป็นร้อยละ 29.48 ลิ้นจี่ คิดเป็นร้อยละ 15.79 และพืชผักเมืองหนาว จำพวกขอมะระหวาน คิดเป็นร้อยละ 2.10 ในอนาคตมีแนวโน้มที่เกษตรกร จะปลูกดอกไม้เพียงชนิดเดียวคือ ดอกเบญจมาศ เพราะมีการส่งเสริม การแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืช ในแต่ละหมู่บ้านเพียงชนิดเดียว โดยภายในตำบลโป่งแยงจะมีห้องเย็นในการรับซื้อดอกไม้ชนิดต่างๆ จากชาวบ้าน เพื่อเป็นตัวกลางในการส่งสินค้า สูตลาดภายนอก

ตารางที่ 4.4 รายได้ต่อปีของประชากรบ้านปางไคร้

จำนวนรายได้ต่อปี	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
20,000 – 29,999	13	10.74
30,000 – 49,999	15	12.40
50,000 – 99,999	70	57.85
100,000 – 499,999	10	8.27
ไม่ทราบรายได้	13	10.74
รวม	121	100

ที่มา หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้(2547)

จากตาราง 4.4 จะพบว่าช่วงของรายได้ 50,000-99,999บาทต่อปี มีจำนวนถึงร้อยละ 57.85 มีรายได้สูงสุด อยู่ในช่วง 100,000-499,999บาทต่อปี จากตัวเลขของรายได้ที่มีความไม่สม่ำเสมอของรายได้ จากจำนวนรายได้ที่มีที่มากขึ้น ตั้งแต่ในช่วงของรายได้ 50,000-99,999และ 100,000-499,999 เนื่องมาจากจำนวนของพื้นที่ในการทำการเกษตรของชาวบ้านมีมากกว่าจำนวนพื้นที่ของช่วงรายได้ที่น้อยกว่า เช่นช่วงรายได้ที่น้อยกว่ามีพื้นที่ในการทำการเกษตร มีพื้นที่จำนวน 1.5-9ไร่ แต่จำนวนรายได้ที่มากกว่าจะมีพื้นที่ 10-30 ไร่ จึงทำให้เกิดช่วงรายได้ที่มีความไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรที่มากน้อยแล้วแต่จำนวนของพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้าน จะได้มาจาก การทำการเกษตร การปลูกดอกไม้ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของบ้านปางไคร้ ฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ชาวบ้านของหมู่บ้านปางไคร้มีรายได้ที่ค่อนข้างดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีเช่นกัน ซึ่งจะดูได้จากสภาพบ้านเรือน ที่มีการปลูกสร้างจากวัสดุ ที่มีความแข็งแรงและคงทน มีการปลูกสร้างบ้านเรือน อย่างสวยงาม มั่นคงถาวร มีการติดตั้งงานสัญญาณดาวเทียมเป็นส่วนตัวในแต่ละครัวเรือน

การนับถือศาสนาและความเชื่อ

ในหมู่บ้านปงไคร้ ชาวบ้านจะนับถือศาสนาพุทธ-ผี จะมีวัดปงไคร้เป็นสถานที่ให้ชาวบ้านได้เข้าไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และวัดยังเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็นเป็นต้นประชุมเวทีชาวบ้านในการนัดหมายสนทนาแก้ไขปัญหาต่างๆในหมู่บ้าน

ความเชื่อและการนับถือผี

จากประวัติการจัดตั้งหมู่บ้านปงไคร้ จะเห็นได้ว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องของ ผีปู่ย่า ผีพ่อบ้าน ผีน้ำ ผีป่า ผีที่สิงอยู่ในต้นไม้และสัตว์ ซึ่งถือว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง ชาวบ้านได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นการแสดงความเคารพต่อผีที่ให้ความคุ้มครอง โดยการในเรื่องของการดำเนินชีวิต โดยการบูชากราบไหว้ด้วยเครื่องเซ่นไหว้ เช่น การไหว้ผีปู่ย่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น ความเชื่อในชุมชน ต้นไม้ใหญ่ทุกต้นจะมีผีอยู่ประจำ ต้นน้ำทุกแห่งมี ผีขุนน้ำ คุ้มครองดูแลป่าและน้ำ ฉะนั้นหากคนเข้าป่าเพื่อแสวงหาปัจจัย จะต้องขออนุญาตและไม่เอาไปมากเกินความจำเป็น ลักษณะการสำนึกในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จึงสะท้อนให้เห็นผ่านทางพิธีกรรม(ฉลาดชาย รมิตานนท์ อังใน วิวัฒน์ คติธรรมนิตยบรรณาธิการ ,2527:85)

ซึ่งก่อนที่พุทธศาสนาจะแผ่ขยายเข้ามาในสังคมชาวบ้านได้มีความเชื่อและเคารพนับถือในอำนาจของผีสาร เทวดานางไม้และวิญญาณของสรรพสิ่งต่างๆ เพราะอำนาจดังกล่าว คือสิ่งยึดเหนี่ยวของชาวบ้าน หลังจากที่มีความเชื่อในศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นความคิดที่มีหลักเกณฑ์ และมีเหตุผลได้แผ่ขยายเข้ามา ทำให้แนวคิดใหม่ได้ครอบงำบนความเชื่อเรื่องผีสาร นางไม้ และวิญญาณของสรรพสิ่ง แต่ระบบความเชื่อเรื่องผียังคงดำรงอยู่ได้ เนื่องจากความเชื่อดังกล่าวได้ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกเดิมของชาวบ้านและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยยังคงทำหน้าที่ในอันที่จะตอบสนองบางสิ่งบางอย่างแก่คนในชุมชนได้ และมีพิธีกรรมที่มีการผสมผสานกันระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี(ฉลาดชาย รมิตานนท์,2527:33-34) ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้าหากเลี้ยงผีให้มีความอึดหน้าสำราญแล้วก็จะไม่มีผีมารบกวน หรือ จะมีน้ำทำอุคมสมบุญดีไม่แห้งแล้ง ซึ่งเป็นการแสดงความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตามที่มีการปฏิบัติถูกระเบียบที่สืบทอดกันมา จะมีการลงโทษถ้าปฏิบัติผิดกฎระเบียบ หรือที่เรียก ผิดผี การลบหลู่ผี การผิดผีหรือการลบหลู่ผีในสังคมชาวเหนือ จะส่งผลร้ายแรงต่อตนเองและคนในครอบครัว เช่นการล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ พิษผลที่หวานไว้ไม่งอกงาม สัตว์เลี้ยงล้มตาย ฝนไม่ตกน้ำไม่มีใช้ ดังนั้น จึงมีการขนบบาลต่อผีเมื่อครบกำหนดของการขนบบาลกับผีไว้ต้องมีการเลี้ยงผี ตามประเพณีที่ตกทอดกันมา

ผีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ผีพ่อบ้าน

ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นผีที่อาศัยอยู่ในศาลพ่อบ้าน ที่ปกปักรักษาให้คนในหมู่บ้านไม่ถูกผีจากนอกหมู่บ้าน ผีป่า เข้ามาทำร้ายคนในหมู่บ้าน ทำให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บป่วย เมื่อครบรอบขวปี คนในชุมชนจะรวบรวมเครื่องเซ่น จะใช้หมู 1 ตัว ข้าวตอกดอกไม้ เหล้า เป็นเครื่องเซ่นไหว้ ทำการประกอบพิธีกรรมในบริเวณศาลพ่อบ้าน มีการตั้งขันข้าว จัดทำกันในทุกเดือนพฤษภาคมของทุกปี

ผีปู่ย่า

ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นผีบรรพบุรุษที่ได้เสียชีวิตมานานแล้ว ชาวบ้านจะทำการเซ่นไหว้ทุกปี จะทำกันในระหว่างเครือญาติ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ จะจัดขึ้นในเทศกาลสงกรานต์ เนื่องจากเป็นวันที่ลูกหลานมาพร้อมหน้ากัน โดยมีผู้อาวุโสที่สุดของแต่ละครอบครัวเป็นผู้นำการประกอบพิธี หลังจากนั้นจะมีการรับประทานอาหารร่วมกัน

ผีนางไม้ ผีป่า

ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ผีนางไม้จะสิงอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ในป่า เมื่อใดมีการตัดต้นไม้ที่มีผีนางไม้สิงอยู่ ผีนางไม้จะออกมาทำร้ายผู้ที่ตัดไม้นั้นออกมาจากป่าจะมีการเป็นไข้ บางครั้งเชื่อว่า ผีนางไม้จะมาเอาชีวิต ผีป่าก็เช่นเดียวกัน

ผีนุ้มน้ำ หรือ พวย

เป็นผีที่คอยดูแลรักษาปริมาณน้ำ และป่าต้นน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์จากน้ำและป่าต้นน้ำ จะทำการบนบาน ให้ผีนุ้มน้ำช่วยดูแลรักษาป่าต้นน้ำในอดีตทุกปี การไหว้ผีนุ้มน้ำของชาวบ้านจะไหว้ไม่ให้เสือมากินสัตว์เลี้ยงที่ผูกไว้ตามชายป่า ปลายนา แต่ในปัจจุบันเป็นการไหว้เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและป่าต้นน้ำเท่านั้น

ประเพณีและพิธีกรรม

สืบเนื่องจากการนับถือศาสนาของชาวบ้าน ประกอบด้วยความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ประเพณีและพิธีกรรม จึงเป็นกลไกหนึ่งที่เป็นสิ่งเชื่อมโยง ถ่ายทอดความเชื่อของชาวบ้าน ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพึ่งพาอาศัยกัน การมีส่วนร่วมในทุกระดับของความสัมพันธ์ ทั้งในระดับความสัมพันธ์ในครัวเรือนและความสัมพันธ์ในระดับชุมชน

ประเพณีการเลี้ยงฟอบ้าน

เนื่องจากในหมู่บ้าน มีการตั้งศาลฟอบ้าน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผีฟอบ้าน คอยคุ้มครองดูแล ชาวบ้านและลูกหลานภายในหมู่บ้าน โดยคนในชุมชน จะมีการรวบรวมเครื่องเช่น ไห้ว เครื่องเช่นไห้ว ประกอบไปด้วย หมู 1 ตัว เหล้าขาว ผลไม้ ข้าวตอกดอกไม้ ประกอบพิธี ในบริเวณศาลฟอบ้าน จะมีการตั้งข้าวหรือผู้ประกอบพิธี

ประเพณีเลี้ยงผีปู่-ย่า

เป็นประเพณีที่ทุกคนในครอบครัว จะมารวมตัวกัน ในช่วงของเทศกาลสงกรานต์ เพื่อที่จะร่วมกันประกอบพิธี เพื่อแสดงถึงความสมัครสมาน สามัคคีกัน ในหมู่เครือญาติ พี่น้องร่วมวงศ์ตระกูลเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นการประกอบพิธี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ จะประกอบพิธีในช่วงเช้า ไม่เลยเวลาเที่ยงวัน โดยผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้อาวุโสมากที่สุด ในตระกูล

ประเพณีผูกข้อมือเดือนเก้า(เดือนพฤษภาคม)

เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่สมาชิกในครอบครัวของแต่ละครอบครัว ในพิธีจะมีตั้งเครื่องสักการะตามแต่ความสะดวกของแต่ละครอบครัว ส่วนใหญ่โดยจะมีหมู ไก่ เหล้าขาว ผลไม้ ดอกไม้ แล้วแต่สะดวก โดยมีฆาตกรเป็นผู้ประกอบพิธีตามบ้านเรือนของคนในชุมชน นิยมนิมนต์พระมาร่วมประกอบพิธี จำนวน 5, 7, 9 รูป

ประเพณีสืบชะตา

เป็นพิธีที่ชาวบ้านเชื่อว่า ทำเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ และเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ถือชะตาหรือเจ้าของชะตา ให้มีอายุยืนยาว ปราศจากโรคภัย และเรื่องที่เกิดจากเคราะห์กรรม จากหนักให้เป็นเบา ประกอบพิธีที่บ้านของเจ้าของชะตา เครื่องเช่นไห้ว จะประกอบด้วย บันไดไม้ 9 ขั้น, ต้นอ้อย, ต้นมะพร้าว, ต้นกล้วย, ข้าวเปลือก, หม้อข้าวเปลือก, หม้อข้าวสาร, หม้อน้ำ, ตุง 108 อัน ซึ่งจะประกอบด้วย ตุงเงิน ตุงคำ ตุงยาว มีความยาว 1 วา และยังประกอบด้วย หมากพลู, บุหรี่, กล้วย 1 เครือ, มะพร้าว 1 ทะลาย, เสื่อ, หมอนใหม่ หลังจากประกอบพิธีเสร็จ จะนำพืชพันธุ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ไปปลูกเพื่อเป็นการสืบชะตา

ประเพณีการเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือพวย

ในความเชื่อของชาวเหนือโดยทั่วไป ในการใช้น้ำ จากแม่น้ำ ลำห้วย ข่อมมีฝึคอยดูแลให้น้ำไหลสม่ำเสมอตลอดทั้งปี ในกรณีการศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำบ้านปางไคร้ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ต้นน้ำที่เป็นต้นกำเนิดลำห้วย ที่พวกเขาใช้อยู่นั้น มีผีขุนน้ำหรือพวยในภาษาถิ่น คุ้มครองอยู่ เป็นผู้ดูแลป่าต้นน้ำ ดูแลน้ำ เพื่อให้มีน้ำใช้ในการอุปโภค บริโภค การเกษตรตลอดทั้งปี พิธีกรรมนี้แสดง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กับการใช้น้ำในการดำรงชีวิต อีกทั้งยังแสดงความเคารพ ยำเกรง และรู้คุณของธรรมชาติ ที่ได้ให้น้ำมาใช้ในการดำรงชีวิต การเพาะปลูก

การประกอบพิธี จะจัดพิธีในบริเวณป่าต้นน้ำที่อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน จะทำการ
เช่นไหว้กันในช่วงเช้าพรษาของทุกๆปี ในพิธีจะมีการเลี้ยงผีขุนน้ำ โดยเครื่องเช่นหลัก จะใช้ หมู 1
ตัว เป็ด 1 คู่ อาหารพื้นเมือง ข้าวตอกดอกไม้ ผลไม้จำพวกกล้วย อ้อย หนากพลู บุหรี่และเหล้า

การเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่ครั้งการตั้งหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์
ประสงค์ให้คนในหมู่บ้านไม่เข้าไปทำลาย คูแลป่าต้นน้ำ เพื่อให้ผีที่คูแลป่าต้นน้ำ บันดาลให้มี ฝน
ตกต้องตามฤดูกาล พืชผลอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

4.2 การถือครองและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

4.2.1 ที่ดิน

สิทธิและการถือครองที่ดิน

หมู่บ้านปงไคร้มีพื้นที่ทั้งหมด 4,062.5 ไร่ (ส่วนโยธาองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2547) ในอดีตเขตบริเวณหมู่บ้านปงไคร้ มีเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ประเภท น.ส.3ก โดยเฉลี่ยโดยแต่ละครัวเรือนจะมีพื้นที่ในการทำการเกษตร ในอดีตเฉลี่ยครอบครัวละ 1.5 ไร่ หลังจากที่มีการออกกฎหมายการใช้ที่ดิน แบบ ส.ป.ก. ทำให้ชาวบ้าน มีเนื้อที่ทำการเกษตรมากขึ้น ในปัจจุบันนับตั้งแต่ปี 2537 มีพื้นที่ในการทำการเกษตร 10-30 ไร่ ต่อราย รูปแบบของการได้มาในที่ดินของชาวบ้าน คือ

1. การบุกเบิก เนื่องจากในอดีต การทำนาถือว่าการประกอบเลี้ยงชีพหลักของชาวบ้าน คนรุ่นปู่ย่า ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรุ่นแรก ก็จะเข้ามาแผ้วถาง ในบริเวณป่า เพื่อที่จะเตรียมเป็นพื้นที่ในการทำนา เริ่มแรกมีการบุกเบิกในบริเวณใกล้ กับลำห้วย เพื่อความสะดวกในการทำงาน และกระจายเข้าไปในบริเวณดงไคร้ น้ำ เพื่อที่จะต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูก

ในส่วนของการทำการเกษตรในปัจจุบัน หลังจากที่ชาวบ้านเลิกการทำนาแล้ว ชาวบ้านได้หันมาปลูกดอกไม้และส่งสินค้า เพื่อส่งออกไปขายนอกพื้นที่ จากจำนวนพื้นที่เดิม เพื่อการทำงานเพื่อการเลี้ยงชีพ และขายเป็นรายได้เสริม จากข้าวที่เหลือจากการบริโภคภายในครัวเรือน จำนวนที่ดิน ที่มีอยู่ จึงไม่เพียงพอต่อการปลูกดอกไม้ ชาวบ้านบางส่วน จึงได้ทำการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ ให้ขยายออกไปเพื่อสนองต่อความต้องการของชาวบ้าน ในขณะนั้นแม้จะไม่มีการออกเอกสารสิทธิใด ๆ แต่เป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวบ้าน ว่าพื้นที่ดินใด เป็นของใคร ชาวบ้านจึงทำกินกันเรื่อยมา จนกระทั่งหลังจากที่ประกาศ การให้สิทธิในการครอบครองที่ดิน ส.ป.ก. ชาวบ้านจึงมีเอกสารสิทธิการใช้ที่ดินนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และจำนวนของที่ดินที่ถือครองเพิ่มขึ้นจาก เฉลี่ยครอบครัวละ 1.5 ไร่ มาเป็น 10-30 ไร่

2. การได้รับมรดก จากบรรพบุรุษ ถือว่าเป็นการให้เปล่าจากครอบครัวเดิม เนื่องจากในอดีต การทำนาถือว่าการเลี้ยงชีพหลักของชาวบ้าน จึงมีการบุกเบิกพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านมีพื้นที่ในการทำกิน ในขณะนั้นการถือครองที่ดิน ของชาวบ้านยังคงมีน้อย เมื่อคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย แก่ตัวลงไม่สามารถที่จะทำการเพาะปลูกได้อีกต่อไป จึงยกที่ดินให้แก่ลูกหลานเพื่อทำกินสืบมาเป็นรุ่นๆ แต่การแบ่งสรรที่ดินในลักษณะนี้ทำให้ ผืนดินที่เคยมีขนาดใหญ่ ต้องมีการแบ่งซอย ออกเป็นผืนเล็กๆ ลูกหลานก็จะแบ่งสับปันส่วนกันตามความเหมาะสม หรือจากคำสั่งของปู่ ย่า ตา ยาย ตามจำนวนของลูกหลาน ที่มีอยู่ในครอบครัว ลักษณะการได้รับมรดกแบบนี้จะเป็นการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ขาด

ให้แก่ลูกหลาน ยังมีในกรณี ที่ต้องถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันในหมู่ของลูกหลาน พี่น้อง เช่นการปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณรอบรั้วเดียวกัน ทุกคนในครอบครัว จึงมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ร่วมกันในหมู่พี่น้อง

การใช้ประโยชน์จากที่ดิน

บ้านปางไคร้มีอาชีพหลักในการทำการเกษตรกรรม ในอดีตชาวบ้านทำนาเพื่อการเลี้ยงชีพ ดังนั้นแต่ละครอบครัวจึงมีพื้นที่ในการทำการเกษตรเพียงเล็กน้อย มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต เพื่อการค้า จึงมีการขยายของพื้นที่ทำกิน เพื่อการขยายตัวของไร่ออกไม้ ได้ขยายออกจากพื้นที่ทำกินเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ชาวบ้านนิยมปลูกมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างเข้มข้นมีการปลูกพืชตลอดทั้งปี ดังนั้นการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน จึงมีอยู่ 2 รูปแบบคือ

1. การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการปลูกสร้างบ้านเรือน โดยลักษณะของการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวบ้าน จะปลูกใกล้กัน หรือติดๆกัน ไปหลังต่อหลัง ในพื้นที่หนึ่ง อาจจะมีการปลูกสร้างบ้าน ในบริเวณเดียวกันหลายๆ หลัง ซึ่งบ้านเรือนเหล่านี้ ก็คือบ้านของสมาชิกในตระกูลนั้นๆ พื้นที่ที่ใช้ปลูกสร้างของบ้านลักษณะแบบนี้จะมีบริเวณกว้าง แคบ แล้วแต่จำนวนสมาชิกในตระกูล ในพื้นที่หนึ่งอาจจะมี 2-3 หลัง หรือมากกว่านั้น

2. การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเกษตร ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ที่ในอดีตชาวบ้าน มีการใช้ประโยชน์ จากที่ดินเพื่อทำนาแต่เพียงอย่างเดียว เพราะสภาพของดินในบริเวณนั้นมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ขึ้นตลอดทั้งปี และยังเป็นดินเหนียว ประกอบกับมีลำห้วยไหลผ่าน จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการทำนา ต่อมาชาวบ้านได้มีการทำการเกษตรแบบเข้มข้น ปลูกพืชเศรษฐกิจ จึงทำให้รูปแบบการใช้ที่ดิน เปลี่ยนจาก ใช้เพื่อการเพาะปลูกยังชีพ มาเป็นการเพาะปลูกเพื่อการค้า จากลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวตลอดทั้งปีของชาวบ้าน ทำให้ต้องมีการใช้สารเคมีในการปลูกพืช มากขึ้น ทั้งการใช้ ปุ๋ย สารฮอร์โมน ยาปราบศัตรูพืช เพิ่มมากขึ้นจากการทำนา

ปัญหาจากการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

1. จาก ในหัวข้อ ของการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ที่ชาวบ้านมีปลูกพืชแบบเข้มข้น และปลูกพืชเชิงเดี่ยว ตลอดทั้งปี อีกทั้งดอกไม้ยังเป็นพืชที่ต้องการ การดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างสูง ชาวบ้านจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้สารเคมีในการเกษตร ในปริมาณที่สูง

ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันเกษตรกร ในหมู่บ้านที่ทำการปลูกดอกไม้ จึงประสบปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ดินจึงต้องอาศัยปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มสารอาหารแก่พืช และการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวนี้

ทำให้เกิดปัญหาของศัตรูพืชซ้ำซาก โดยเฉพาะเรื่องของแมลงศัตรูพืช พบว่าอัตราการใช้ปริมาณสารเคมีปราบศัตรูพืช ปุ๋ยมีปริมาณสูงและมีแนวโน้มการใช้สูงขึ้นในอนาคต จึงมีโอกาที่จะมีการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและตะกอนดินสูงมากขึ้น

2.ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน เนื่องจากพื้นที่ของบ้านปางไคร้มี ลักษณะที่มีความลาดชัน ชาวบ้านมีการทำการเกษตรตลอดทั้งปี จึงมีการเปิดหน้าดินให้โล่ง อีกทั้งพืชที่เกษตรกรปลูกไม่มีความสามารถ ในการคลุมหน้าดิน จึงทำให้เกิดการชะล้าง พังทลายของหน้าดิน ซึ่งการพังทลายของดิน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเนื่อง นอกจากจะทำให้สูญเสียหน้าดิน และส่งผลต่อการเพาะปลูก ในส่วนของตะกอนที่ถูกพัดพามา ในลำน้ำยังส่งผลให้ เกิดการตื้นเขิน ทำให้น้ำไหลไม่สะดวก

อีกทั้งปัญหาด้านการใช้ที่ดิน ในการทำการเกษตรมีผลกระทบต่อ ปริมาณ คุณภาพ และเวลาการไหล รวมถึงการทำลายป่าไม้บริเวณต้นน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ปัญหาการตื้นเขินของลำน้ำ เนื่องจากตะกอนที่ถูกพัดพามากับการทำการเกษตรแผนใหม่ โดยมีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

4.2.2 สภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำ

เนื่องจากหมู่บ้านปางไคร้อยู่ในเขตของพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสาขาย่อย ของลุ่มน้ำแม่สามจึงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำเป็นอย่างมาก ในช่วงแรกของการเริ่มต้นตั้งถิ่นฐาน ต่อมาสถานการณ์ของทรัพยากรน้ำได้เป็นไป โดยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

บ้านปางไคร้มีพื้นที่ป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าพวย หรือขุนน้ำ ลักษณะของตาน้ำจะเป็นตาน้ำพุคขึ้นมา พวยหรือขุนน้ำนี้เป็นแหล่งต้นกำเนิดลำห้วยคงใน หรือลำห้วยปางไคร้ ซึ่งเป็นลำห้วยสำคัญ เป็นเพียงลำห้วยเดียวที่ไหลผ่าน ที่หมู่บ้านปางไคร้ ชาวบ้านได้รับประโยชน์ ในการใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคและรวมถึงการใช้น้ำเพื่อการเกษตร เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติเพียงแหล่งเดียว และมีปริมาณน้ำฝนตลอดทั้งปี(เก็บข้อมูลในปี2546หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้) 1,300ลูกบาศก์เมตรต่อปี เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้เกิดฝนตกและปริมาณน้ำฝนดังกล่าว

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

แต่เดิมหมู่บ้านปางไคร้ ไม่มีอ่างเก็บน้ำเพื่อที่จะรองรับน้ำฝนและปริมาณน้ำในลำห้วย ต่อมาชาวบ้านได้ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ ในฤดูแล้ง ดังนั้น อ่างเก็บน้ำบ้านปางไคร้ จึงได้ทำการขุด สร้างโดยกรมพัฒนาที่ดิน สร้างเสร็จในปี พ.ศ.2548 เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กมีความจุ 30,000 ลูกบาศก์เมตร เพื่อเป็นอ่างเก็บน้ำเพื่อที่จะรองรับ ปริมาณน้ำฝนและน้ำในลำห้วย อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำที่จะส่งเสริมการเพาะปลูกในฤดูแล้ง

ในส่วนของแหล่งน้ำที่ชาวบ้าน เป็นผู้สร้างขึ้นนั้น เป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะ ในแปลงเกษตรของแต่ละครอบครัว โดยการขุดเป็นบ่อดินขนาดเล็กแล้วแต่จำนวนของแปลงเกษตรที่มีอยู่ โดยจะสร้างในบริเวณส่วนของพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง อีกทั้งในปัจจุบันชาวบ้าน นิยมที่จะสร้างแท็งก์น้ำขึ้นมา เพื่อที่จะรองรับน้ำที่ได้สูบมา จากลำห้วย

แผนที่แสดงอ่างเก็บน้ำและเส้นทางน้ำ หมู่บ้านปงไคร้
ตำบลปองแยง อำเภอแม่อำรีม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.2 แผนที่อ่างเก็บน้ำและเส้นทางน้ำของลำห้วยปงไคร้

สภาพแวดล้อมและเส้นทางเดินน้ำ

จากภาพที่ เส้นทางเดินน้ำ จะไหลผ่านป่าต้นน้ำเรื่อยลงมา เมื่อมองจากแผนที่ จะมีเส้นทางเดินของน้ำ ที่ไม่ตัดผ่านหมู่บ้าน แต่จะอ้อมผ่านทางซ้ายมือ ของหมู่บ้าน ลักษณะของลำห้วย จะมีพื้นที่ ทำเกษตร อยู่โดยรอบ ปัจจุบัน เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล ต้องขออนุญาตเพื่อเข้าพื้นที่ มีเพียงบางช่วงของลำห้วย ที่จะเป็น โขดหิน ไม่ใหญ่มาก ต้นกำเนิดของลำน้ำเป็นตาน้ำพุค มีน้ำไหลตลอดทั้งปี น้ำในลำห้วยจะไหลผ่านหมู่บ้านปงไคร้และไหลเรื่อยไป ผ่านห้วย ที่ 1 บ้านโป่งแยงใน และจะไหลรวมกันที่ลำน้ำแม่สา โดยจะมีปริมาณน้ำมากที่สุด ในช่วงของฤดูฝน และจะมีปริมาณน้อยในฤดูหนาว น้อยมากที่สุดใฤดูแล้ง(หน้าร้อน)

ลักษณะของลำน้ำในฤดูฝน การไหลของน้ำในลำห้วย น้ำในลำห้วยจะไหลเร็วและแรง มีปริมาณน้ำสูงมากกว่าในทุกฤดูในบางครั้งน้ำจะเอ่อขึ้นมา สีของน้ำจะเป็นสีคล้ำเป็นสีโคลน และมีความขุ่นสูงมากกว่าในทุกฤดูของปี โดยเฉพาะในเวลาหลังฝนตก มีส่วนของตะกอนที่ไหลมาตามพื้นที่ใกล้เคียง และจากแปลงเกษตรของชาวบ้าน เนื่องจากแปลงเกษตรอยู่ใกล้กับบริเวณลำห้วย อีกทั้งหน้าดินยังเปิดโล่ง ไม่มีพืชคลุมดิน

ลักษณะของลำน้ำในฤดูหนาว การไหลของน้ำในลำห้วย น้ำในลำห้วยจะไหลช้าและไม่แรง มีปริมาณน้ำน้อย ลักษณะสีของน้ำในลำน้ำ จะมีลักษณะที่ใส สามารถมองเห็นท้องน้ำ ได้ อย่างชัดเจน ไม่มีส่วนของตะกอนที่ไหลมาตามน้ำ ถือว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่สวยที่สุดของช่วงปี

ลักษณะของลำน้ำในฤดูร้อน การไหลของน้ำในลำห้วย น้ำในลำห้วยจะไหลเอื่อยและช้า มีปริมาณน้ำน้อยมาก ในบางช่วงของลำน้ำจะแห้งขอด สามารถลงไปเดินได้ในบางช่วง ไม่มีส่วนของตะกอนที่ไหลมาตามน้ำ ถือว่าในฤดูร้อน จะเป็นฤดูที่มีปริมาณน้ำน้อยที่สุดของช่วงปี และยิ่งในปัจจุบันชาวบ้านมีการต่อท่อส่งน้ำ จากลำห้วย ทำให้ในบางครั้งของช่วงเวลา น้ำในลำห้วย จะแห้งขอด จนไม่สามารถที่จะสูบน้ำมาใช้ ทั้งในการทำประปาและการทำการเกษตร

ในการสร้างอ่างเก็บน้ำ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่บนภูเขา โดยกรมพัฒนาที่ดิน จำนวน 1 แห่ง มีความจุทั้งหมด 30,000 ลูกบาศก์เมตร โดยเป็นอ่างเก็บน้ำดิน เพื่อบรรเทาปัญหา ในการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง บริเวณโดยรอบของอ่างเก็บน้ำจะเป็นป่า บริเวณต้นน้ำ เป็นป่าที่สมบูรณ์ ชาวบ้านมีการทำแนวกันไฟและป้องกันไฟป่า เป็นอย่างดี โดยจะทำแนวกันไฟในทุกๆปี

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำของหมู่บ้านปงไคร้สามารถแบ่งประเภทของการใช้ประโยชน์ได้สองประเภทได้แก่

การใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภค

ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน มีความจำเป็นที่จะต้องใช้น้ำจากลำห้วยในการยังชีพ ทั้งการใช้น้ำในครัวเรือน ดังนั้น ระบบการใช้น้ำของชาวบ้าน จึงมีการดึงน้ำในลำห้วยมาใช้ภายในหมู่บ้าน เป็นระบบการใช้น้ำแบบประปา ระบบประปาของหมู่บ้านปงไคร้ เป็นระบบประปาภูเขา ซึ่งต่อท่อลงมาจากลำห้วยปงไคร้ บริเวณท้ายหมู่บ้าน และส่งต่อมาตามท่อส่งน้ำ แต่เดิมท่อส่งน้ำของบ้านปงไคร้ จะเป็นท่อที่ทำมาจากเหล็ก ต่อมาเกิดความชำรุดเสียหาย จึงได้เปลี่ยนมาใช้ท่อส่งน้ำแบบพลาสติก หรือ ท่อพีวีซี จากท่อส่งน้ำดังกล่าว ก็จะส่งน้ำมาตามท่อ มายังแท็งก์น้ำของหมู่บ้าน เพื่อเป็นการพักน้ำให้ตกตะกอน จะทำการส่งต่อ และทำการแจกจ่ายไปตามครัวเรือนในเวลาต่อไป ชาวบ้านปงไคร้ไม่นิยมดื่มน้ำฝน หรือน้ำในลำห้วย ดังนั้นการบริโภคน้ำดื่ม ชาวบ้านจึงมีการบริโภคเพียงน้ำดื่ม เป็นน้ำดื่มบรรจุขวด วนใหญ่ชาวบ้านจะซื้อน้ำดื่มบรรจุขวดยี่ห้อบุบผาสวรรค์ ผลิตโดย กลุ่มเกษตรกรบ้านม่วงคำ หมู่ที่3

การใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร

จากอดีต บ้านปงไคร้ มีอาชีพหลักในการทำนา ดังนั้น น้ำใน ลำห้วย จึงได้ถูกนำมาใช้เพื่อการทำนาเป็นหลัก การใช้น้ำของชาวบ้านเพื่อทำนา จะเริ่มต้นในเดือนมิถุนายน จนกระทั่งข้าวเริ่มสุกพร้อมที่จะเก็บเกี่ยว ก็จะหยุดให้น้ำแก่ข้าวในราวช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ต่อมาในปัจจุบันรูปแบบการทำเกษตรได้เปลี่ยนไป เป็นการปลูกพืชเพื่อการค้า โดยชาวบ้าน จะปลูกดอกไม้ดังที่ได้แสดงใน ตารางที่4.3พันธุ์พืชที่ปลูกของเกษตรกรบ้านปงไคร้ เช่น ดอกเบญจมาศ ดอกกุหลาบ อาจจะกล่าวได้ว่ารูปแบบการใช้น้ำ เพื่อการเพาะปลูก มีอัตราการใช้น้ำ ประมาณร้อยละ 90 ของปริมาณน้ำทั้งหมด ลักษณะการใช้น้ำในการเพาะปลูก สามารถแยกออกได้ตามประเภทของแปลงเกษตร และพืชที่ปลูกมีทั้งระบบสปริงเกอร์ ซึ่งจะใช้ในแปลงที่ปลูกดอกไม้ ในส่วนของระบบน้ำหยดนั้นจะมีในส่วนของผักเมืองหนาว และในแปลงดอกไม้บางส่วนแต่น้อยมาก มีการสูบน้ำจากลำห้วยปงไคร้ โดยใช้การต่อท่อจากลำห้วย เข้าแปลง เพื่อกักเก็บน้ำในถังเก็บน้ำ หรือบ่อดินที่ได้สร้างขึ้นในแปลงเกษตร

4.3 การจักระบบการใช้น้ำและการจัดสรรน้ำ

ชาวบ้านในหมู่บ้านปงไคร้ได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำในลำห้วยและน้ำฝนในการอุปโภค บริโภคและในการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยลักษณะของพื้นที่บ้านปงไคร้เป็นพื้นที่ราบสลับเนินเขา จึงใช้ประโยชน์ในการจัดการน้ำ 2รูปแบบที่ผสมผสานกันคือ

การจัดการระบบน้ำในที่ราบโดยอาศัยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวล้านนา คือระบบเหมืองฝาย ที่ชาวบ้านสร้างจากวัสดุธรรมชาติ โดยการใช้ไม้หิน ทราช กรวด มากั้นเป็นฝายขนาดเล็กจะทำกรวางกั้นลำห้วยปงไคร้ เป็นบางจุดของลำห้วย เพื่อที่จะเพิ่มระดับน้ำในลำห้วยเพื่อใช้ในการสูบน้ำเข้าสู่ไร่นา เนื่องจากระบบประปาของหมู่บ้านปงไคร้ เป็นระบบประปาภูเขาจึงจำเป็นต้องรักษาระดับน้ำเพื่อกักเก็บและส่งต่อไปตามท่อ เพื่อแจกจ่ายแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน

ในส่วนของการจัดการน้ำในเขตที่สูงได้รับการสนับสนุนจากระบบฝายขนาดเล็กเพื่อที่จะสนับสนุนการจัดสรรน้ำใช้ โดยระบบประปาภูเขาที่ได้กล่าวในข้างต้นในปัจจุบันชาวบ้านจะมีการจัดการแบ่งหน้าที่ภายในชุมชนอย่างไม่ชัดเจน และน้อยลงหน้าที่ในการรับผิดชอบ ในการซ่อมแซม การจัดสรรแบ่งปันน้ำเพราะในปัจจุบันได้มีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาร่วมใช้น้ำและชาวบ้านเองก็ได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดั้งเดิมไปแล้ว

ระบบการจัดสรรน้ำใช้ทางการเกษตรในระบบการผลิตแบบดั้งเดิม

พื้นที่ทำการเกษตรของหมู่บ้านปงไคร้ เป็นที่ลาดชันสลับกับพื้นที่ระหว่างหุบเขา จากรูปภาพลักษณะพื้นที่ในการทำการเกษตร ซึ่งระบบการผลิตแบบดั้งเดิมของหมู่บ้านปงไคร้คือ การทำนามีทั้งการตั้งพื้นที่ทำการเกษตรบริเวณริมลำห้วยและนอกบริเวณลำห้วย ซึ่งจะเป็นระบบการนำน้ำเข้ามา โดยการปิดกั้นทางน้ำในที่ซึ่งมีระดับสูงด้วยการสร้างฝายทดน้ำหรือระบายน้ำ และมีการขุดลำเหมืองให้ไหลลงสู่ที่ต่ำ จึงทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ในการทำนาจากระบบเหมืองฝาย มีการจัดสรรน้ำอย่างทั่วถึง มีสาเหตุมาจากการปลูกพืชเหมือนกัน อีกทั้งบริเวณพื้นที่ทำนายังมีไม่มากนัก ลักษณะโครงสร้างทางวิศวกรรมของเหมืองฝายจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุและโครงสร้างตามสภาพของท้องถิ่น ได้แก่

1. โครงสร้างที่อาศัยวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านจัดหาได้ ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ไผ่ หิน ทราชแต่วัสดุประเภทนี้จะมีอายุการใช้งานจำกัด ต้องมีการซ่อมแซมและการสร้างใหม่
2. โครงสร้างที่มีลักษณะ ที่มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนได้ แม้ว่าตัวเหมืองจะมีการยกสันฝายโดยการใช้ไม้ไผ่ตอกเป็นหลักสานขึ้นมา แต่จะสามารถปรับระดับความสูง ความลาดเอียงได้ง่าย เพื่อที่จะให้มีความเหมาะสมกับระดับน้ำและอัตราการไหล ความเร็วของน้ำ เป็น

โครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง หรือสร้างใหม่ โครงสร้างนี้จะเรียกว่าฝายแบ่งน้ำ หรือ ต้างน้ำ จะมีการแบ่งช่องทางไหลของน้ำเป็นสัดส่วน ใช้สำหรับพื้นที่รับน้ำแปลงใดแปลงหนึ่ง ในการตอกหลักฝายของชาวบ้าน จะเป็นการตอกแบบไล่ระดับความสูง จากระดับตี้ยึดหลักฝายเรื่อยๆไป จนถึงระดับสูงที่จะทำให้น้ำสามารถที่จะไหลสู่ตางนา ได้สะดวก

ในการจัดสรรน้ำในแปลงนา ชาวบ้านจะมีการขุดลำเหมือง หรือที่เรียกว่า ตางนา หรือตางนา ซึ่งเป็นลำเหมืองขนาดเล็กคล้ายกับลำเหมืองไส้ไก่ จะอยู่ในระดับความสูงเดี่ยวของลำฝายหรืออยู่ในระดับที่ต่ำกว่าระดับน้ำ ในฝาย ตางนาจะทำหน้าที่ในการนำน้ำเข้าสู่แปลงนา แต่จะแปลงในนาแต่ละแปลง เจ้าของนาจะมีการสร้างเขื่อนนา เขื่อนนาจะสร้างขึ้นจากดินเหนียวโดยการขุดเป็นรู หรือเป็นช่องว่างในบริเวณคันนา ซึ่งเขื่อนนาก็จะมีขนาดเท่าใดนั้น จะขึ้นอยู่กับจำนวนของแปลงนา ถ้าหาก มีแปลงนาจำนวนมาก เขื่อนนาก็จะมีขนาดใหญ่ ลดหลั่นกันไป ซึ่งเจ้าของนาแต่ละแปลงก็จะมาดูแลเขื่อนนาของตน

ระบบการจัดสรรน้ำใช้ทางการเกษตรในระบบการผลิตแบบเข้มข้น

ในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในการทำนา จากการสัมภาษณ์จากชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีความแน่ชัด ในช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง และสูญหายของระบบการผลิตดั้งเดิม ในปัจจุบัน พื้นที่ในการทำนาไม่มีเหลืออยู่ในบริเวณหมู่บ้านปางไคร้ มีการทำการเกษตรแบบเข้มข้น มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวตลอดทั้งปี

ภาพที่ 4.3 พื้นที่ในการทำเกษตรแบบเข้มข้น

ภาพที่4.4 พื้นที่ในการทำการเกษตรแบบเข้มข้น

ลักษณะพื้นที่ ของการเพาะปลูก ของชาวบ้านมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก จากลักษณะพื้นที่การทำนาแต่เดิมมีการทำนาบริเวณริมลำห้วยและนอกบริเวณลำห้วยแต่ไม่ไกลจากบริเวณลำห้วยนัก เนื่องจากความจำเป็น ข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี ในปัจจุบันพื้นที่ในการทำการเกษตรมีการกระจายตัว ไปในบริเวณกว้างมาก ดังที่เห็นในรูป ในพื้นที่แปลงเกษตรที่เห็น จะตั้งอยู่ในบริเวณที่ห่างจากลำห้วย กินพื้นที่บริเวณกว้าง และยังมีที่ตั้งพื้นที่ ในการทำการเกษตร บนภูเขาสูง ตามรายทางถนน

การจัดการน้ำในระบบการเกษตรแบบเข้มข้น

เนื่องจากสภาพของพื้นที่ ในการทำการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปมาก จากอดีตที่มีการทำนา ที่มีการใช้ระบบ เหมือนฝาย ในการเกี่ยวหูน ในการเพาะปลูก ในการรวมกลุ่มทำเหมืองฝาย ของชาวบ้านมีความเปลี่ยนแปลง โดย ไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรเหมืองฝาย(อย่างไม่เป็นทางการ) เช่นในอดีต ถึงแม้ว่ายังมีการทำฝายเพื่อทำการทดน้ำ ในการทำประปาภูเขา เพื่อการสูบน้ำ กักเก็บ ในแปลงเกษตรของแต่ละครอบครัว แต่การจัดการน้ำของชาวบ้าน จะมีการต่อท่อ จากฝาย โดยการฝังท่อไว้ใต้ดิน ตามจำนวนของไร่ดอกไม้ ก่อนหน้านี้อาชาวบ้านจะมีการวางท่อไว้บนดินแต่จะประสบปัญหาในการดูแลรักษา จึงเปลี่ยนวิธีการฝังไว้ใต้ดิน ในแต่ละแปลงดอกไม้ของชาวบ้าน จะมีการขุดบ่อดินขนาดเล็ก หรือมีการทำแท่งก้นน้ำ จากท่อซีเมนต์ทรงกลม น้อย มากแล้วแต่ขนาดของแปลงดอกไม้ และฐานะของเจ้าของแปลงดอกไม้ ซึ่งแสดงไว้ดังรูป 4.5

ภาพที่4.5 แหล่งกักเก็บน้ำในแปลงเกษตร

จากรูปจะเป็นภาพของบ่อดินขนาดเล็ก ที่ชาวบ้านขุดขึ้นมาเพื่อกักเก็บน้ำ ที่มีการต่อท่อมาจากลำห้วยและรองรับน้ำฝนที่ตกลงมา จากการสำรวจบ่อดินขนาดเล็ก มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจาก ใช้พื้นที่มาก และยังต้องเสียเวลาและต้นทุน ในการขุดบ่อสูงกว่า การทำแท็งก์น้ำ

ภาพที่4.6 แหล่งกักเก็บน้ำในแปลงเกษตร

จากรูปจะเป็นภาพของแท็งก์น้ำ ที่ก่อสร้างมาจากท่อซีเมนต์ทรงกลม จะพบทุกพื้นที่ของแปลงดอกไม้ เนื่องจากวัสดุที่ใช้ทำ เป็นวัสดุที่หาได้ง่าย มีราคาถูก ประหยัดแรงงาน อีกทั้งประหยัดต้นทุนในการก่อสร้าง ไม่ใช่เนื้อที่ในการจัดตั้งเป็นบริเวณกว้าง แต่มีการใช้ประโยชน์ได้เหมือนบ่อดิน

ระบบการใช้น้ำในแปลงเกษตร

เนื่องจาก แปลงเกษตรของหมู่บ้านปงไคร้ เป็นแปลงดอกเบญจมาศ ถึงร้อยละ 52.63 และดอกกุหลาบ ร้อยละ 29.48 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด การให้น้ำแก่พืช จึงมีความต้องการในเวลาเดียวกัน อีกทั้งพืชดอก ที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูก มีอัตราการใช้น้ำในการเพาะปลูกสูง ลักษณะการใช้น้ำแก่พืช มีการให้น้ำแก่พืชในระบบสปริงเกอร์ เป็นส่วนใหญ่ถึง ร้อยละ 92 ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มี การเพาะปลูกมากที่สุด ดังนั้นช่วงของเวลาในการให้น้ำ จึงตรงกัน หรือแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย จึงทำให้ชาวบ้านประสบปัญหา น้ำในลำห้วยแห้ง อย่างมากในฤดูแล้ง และในอีก ร้อยละ 2 เป็นการให้น้ำแก่พืช โดยระบบน้ำหยด ส่วนใหญ่เป็นการให้น้ำ แก่พืช จำพวกมะระหวาน ,พริกหวาน ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกน้อยกว่า จากการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตที่เข้มข้นขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาจากการใช้น้ำและผลกระทบต่อการจัดการน้ำ

ปัญหาจากการใช้ประโยชน์จากการใช้น้ำ

สภาพทรัพยากรน้ำในหมู่บ้านปงไคร้ โดยทั่วไปนั้น เริ่มที่จะเป็นปัญหา เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น ร่วมด้วย นอกจากนี้ ยังเนื่องมาจากการกระทำของชาวบ้าน ทำให้เกิดแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังนี้

1. การเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ ที่เกิดจาก การทำการเกษตรแบบพืช เชิงเดี่ยวที่มีการเพาะปลูกตลอดทั้งปี และการมีใช้สารเคมี ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น จากการทำนา ในอดีต ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ คุณสมบัติทางกายภาพ ทางเคมี และทางชีวภาพเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดปัญหาต่อการใช้น้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค ตลอดจนการทำการเกษตร

2. การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ซึ่งถือว่าเป็นฤดูที่ปริมาณน้ำ ที่ไหลในลำห้วยมีน้อยที่สุดจึงทำให้ บางช่วงของลำน้ำ ตื้นเขินและแห้งขอดมาก ไม่สามารถนำน้ำไปใช้ประโยชน์ได้ เพราะปริมาณน้ำไม่มากพอ ที่จะสูบน้ำขึ้นมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชน

ภาวการณ์ขาดแคลนน้ำ เป็นปัญหาที่สำคัญในปัจจุบัน มีผลกระทบต่อดำรงชีวิต และเป็นปัญหาสำคัญสืบเนื่องกันมานาน สาเหตุที่สำคัญได้แก่

2.1 การเพิ่มปริมาณของการใช้น้ำ จากในอดีตที่มีการใช้น้ำ เพื่อการทำนาเพียงปีละหนึ่งครั้ง แต่การใช้น้ำในปัจจุบัน มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรตลอดทั้งปี ได้เพิ่มมากขึ้น จนถึงขั้นที่ปริมาณน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่เพียงพอ

2.2 การเพิ่มสารพิษในน้ำ โดยเฉพาะสารเคมีที่ถูกชะล้าง จากแปลงเกษตร น้ำที่ไหลจากแปลงเกษตรของชาวบ้าน จะไหลลงสู่ลำห้วย แม้ในปัจจุบันจะไม่ปรากฏว่า มีสารพิษปนเปื้อนในลำห้วย เนื่องจากน้ำในลำห้วยจะไหลลงสู่แหล่งน้ำใหญ่ แต่การตกค้างของสารเคมี ย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

2.3 การใช้น้ำฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีกิจกรรมที่ต้องใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตร ในการทำการเกษตร แบบเชิงเดี่ยวของชาวบ้าน พบปัญหาจากการใช้น้ำจากการเกษตร คือ ปัญหาน้ำไม่พอใช้ในฤดูแล้ง เนื่องจากพื้นที่ในการทำการเกษตรมีมาก และระบบการใช้น้ำของชาวบ้านส่วนใหญ่ ใช้แบบสปริงเกอร์ ซึ่งสิ้นเปลืองน้ำสูงมาก ถึงแม้ว่าจะมีชาวบ้านบางส่วนใช้ระบบน้ำหยดแต่มีเพียงร้อยละ 2 จากจำนวนเกษตรกรทั้งหมด อีกทั้งยังมีการเข้ามาของบริษัทเอกชน เข้ามาทำไร้ดอกไม้เป็นพื้นที่บริเวณกว้าง ทำให้มีการแย่งชิงน้ำใช้เพื่อทำการเกษตรเป็นอย่างมาก และยังทำให้การใช้น้ำ เพื่อการอุปโภค บริโภคไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ชาวบ้านบางส่วนในหมู่บ้าน ต้องขอความช่วยเหลือ จากทางองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง เพื่อที่จะนำน้ำใส่รถบรรทุก มาแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้าน

3. ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกัน จากการใช้น้ำ โดยเฉพาะในฤดูแล้งที่ปริมาณน้ำ ลดลงต่ำ ชาวบ้านที่ทำการปลูกดอกไม้ มีการต่อท่อน้ำ จากลำห้วยลงมายังแปลงดอกไม้ของตน เมื่อน้ำในลำห้วยแห้งหรือลดต่ำลงทำให้ ไม่สามารถที่จะสูบน้ำมาใช้ได้ ทางผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชน จะมีการประกาศให้มีการหยุดใช้น้ำ เพื่อที่จะให้ ระดับน้ำสูงขึ้นมากพอที่จะสูบน้ำมาใช้ได้ แต่จะมีในบางครั้ง ที่จะมีการสูบน้ำมาใช้ก่อน ที่จะมีการประกาศจากหมู่บ้านให้สูบน้ำใช้ได้ แต่จะเป็นในกรณีที่ไม่รุนแรง สามารถปรับความเข้าใจกันได้ เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ในหมู่บ้านปงใคร้แบบเครือญาติ จึงสามารถตกลงกันได้โดยง่าย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้น้ำในระบบเกษตรแบบเข้มข้น

1. ผลกระทบต่อการจัดสรรน้ำ

เนื่องจากระบบการผลิตและการใช้ที่ดิน ของชาวบ้านในอดีต ไม่ส่งผลกระทบต่อการ จัดการน้ำ และจัดสรรน้ำเท่าใดนัก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ มีการทำนา จึงไม่เกิดปัญหาในการจัดสรรน้ำ อีกทั้ง ในระบบการผลิตดั้งเดิม มีการใช้ภูมิปัญญา ในการทำเหมืองฝาย ในการจัดสรรน้ำ ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำอย่างมีระบบ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในการผลิตดั้งเดิมเป็นการผลิต เพื่อการยังชีพ ไม่มีส่วนต่างของต้นทุนการผลิตเช่นในการผลิตในปัจจุบัน

การจัดสรรน้ำในหมู่บ้านปงไคร้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านยังไม่มีการจัดสรรน้ำอย่างชัดเจนเห็นได้จากปัญหาความขาดแคลนน้ำ การแย่งชิงน้ำ ไม่มีการจัดสรรน้ำให้กับเกษตรกรอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในปัจจุบันการใช้น้ำเกษตรกร ต่างคนต่างจัดสรรน้ำใช้ในไร่นาของตนเอง ไม่มีการรวมกลุ่มการใช้น้ำอย่างชัดเจน

1.1.ผลกระทบต่อการจัดสรรน้ำ ในด้านของความสัมพันธ์ในชุมชน

ในอดีตชาวบ้านมีการทำนาเป็นหลัก การช่วยเหลือเกื้อกูล จึงมีอยู่มาก ในสังคม ในแง่ของการผลิตและการจัดสรรน้ำ เช่น ประเพณีดำนา การเก็บเกี่ยว ชาวบ้านต้องมีการรวมตัวในการเอามือเอาสง ช่วยเหลือกัน เมื่อชุมชน มีความสัมพันธ์ในแบบอาศัย เกื้อกูลกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ในการจัดสรรน้ำ ที่มีประสิทธิภาพ เพราะการที่ชุมชนให้ความสำคัญแก่การทำกิจกรรมในหมู่บ้าน จากเหตุผล ดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีความเคารพในกติกาต่างๆ ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมา และยังร่วมปฏิบัติอย่างจริงจัง ทำให้การจัดสรรน้ำ มีประสิทธิภาพและทั่วถึงกัน อีกทั้งรูปแบบ การจัดสรรน้ำ ไม่มีความสลับซับซ้อน

ในระบบการผลิตแบบเข้มข้น มีการบวกของต้นทุนการผลิต ที่สูงขึ้น ทั้งในด้านของ สารเคมี ทางการเกษตร ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และในแง่ของการจ้างแรงงาน จึงทำให้มีการผลิตที่ต้นทุนสูง อีกทั้งดอกไม้ ยังเป็นผลผลิตที่มีการส่ง ออกนอกพื้นที่ จึงทำให้มีการแข่งขัน ในจำนวนและคุณภาพของผลผลิต น้ำจึงเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มผลผลิต ในการจัดสรรน้ำของชาวบ้านในปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ที่ไม่มีการทำเหมืองฝาย ชาวบ้านได้นำเทคโนโลยีในการสูบน้ำ เพื่อที่จะกักเก็บน้ำไว้ ใช้ให้มากที่สุด ระบบการจัดสรรน้ำ จึงเป็นระบบปัจเจก ที่สนองความต้องการ ส่วนบุคคล ไม่มีระบบของการพึ่งพาอาศัย เช่นเดียวกับการทำนา

1.2.ผลกระทบต่อการจัดสรรน้ำในด้านของการมีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำ

มีการขาดหายของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน นับตั้งแต่การสูญหายในการทำนา ทำให้ความสำคัญ ในการทำเหมืองฝายหมดคุณค่าไป จากการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในระบบการทำนา ชาวบ้านไม่มีการรวมกลุ่มของผู้ใช้น้ำ ในแง่ของการรับรู้ข่าวสาร จะเป็นเพียงการรับรู้ข่าวสารที่มีเกี่ยวกับ ใช้น้ำเกินอัตรา เช่นการประกาศ ให้ชาวบ้านหยุดสูบน้ำในลำห้วย เนื่องจากน้ำลำห้วยแห้งขอด หรือกำหนดเวลาที่จะอนุญาต ให้มีการสูบน้ำเอาไปใช้ได้ สาเหตุสำคัญอีกประการคือ การจัดสรรน้ำระบบปัจเจก ที่ทำให้ชาวบ้านไม่มีการรวมกลุ่ม ในการปรึกษาหารือ การวางแผนการใช้น้ำร่วมกันอย่างเป็นระบบ ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการใช้น้ำ

ชาวบ้านลดความสำคัญลงไปใน การดูแล รักษา ซ่อมแซม จัดสรร แบ่งปัน มุ่งเน้นเพียงแต่ไร่นานาใดสามารถที่จะสูบน้ำจากลำห้วยได้มากที่สุด แม้ว่าสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ระบบความเชื่อและรูปแบบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการ

ขยายตัวของเทคโนโลยีและการเข้ามาของกลุ่มสังคมใหม่ ชุมชนจึงมีลักษณะความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น ความเป็นเมืองนี้ นำพาเอาความเจริญ และความสะดวกสบายเข้ามาพร้อมกัน ทำให้การมีส่วนร่วมในการดูแลระบบน้ำชุมชนมีน้อยลง ส่วนพิธีการต่างๆ ในระบบความเชื่อ จะยังคงทำกันอยู่เป็นประจำทุกปี ทำให้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านน้อยคุณค่าลง แต่คุณค่าทางวัฒนธรรมยังคงมีอยู่ จากเหตุดังกล่าวความเปลี่ยนแปลงภายนอกได้เข้ามาสู่ชุมชน ส่งผลให้ วิถีชีวิตชุมชนค่อยๆ แปรสภาพไปที่ละน้อย แต่ยังคงมีระบบคุณค่าเดิม แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน อันเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่

2.ผลกระทบต่อน้ำในด้านของปริมาณน้ำ

ปัญหาทางด้านของปริมาณน้ำ เป็นปัญหาที่สำคัญ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของชาวบ้าน การปลูกพืช แบบเข้มข้นตลอดทั้งปี ทำให้มีการใช้น้ำในปริมาณมากตลอดทั้งปีเช่นกัน โดยเฉพาะช่วงของฤดูแล้ง ที่น้ำในลำห้วยมีปริมาณน้อยลง เนื่องจากชาวบ้านมีการสูบน้ำจากลำห้วยเป็นปริมาณสูงมาก ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาน้ำไม่พอใช้ ทั้งน้ำในการอุปโภคและในการเกษตร ซึ่งแตกต่างจากการทำนา ที่จะใช้น้ำมากที่สุดสำหรับการเพาะปลูก เพียงปีละ หนึ่งครั้งจึงไม่ส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำในลำห้วย ถึงแม้ว่าจะมีการปลูกพืช นอกฤดูการทำนา แต่ใช้พืชไม่เป็นที่บริเวณกว้าง จึงไม่ส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำเช่นเดียวกัน

3.ผลกระทบต่อเรื่องของคุณภาพน้ำ

พื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน เป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูก ที่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง เนื่องจากการเพาะปลูกเพื่อการค้า ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญ ต่อ คุณภาพ ของผลผลิตเป็นสำคัญ การ ใช้น้ำ และยาปราบศัตรูพืช จึงมีความจำเป็น จากลักษณะพื้นที่การเพาะปลูกของชาวบ้าน อยู่บนที่สูง และอยู่ในบริเวณริมลำห้วย การสะสมของสารเคมี จึงมีโอกาสูง การชะล้างของตะกอนดิน จึงมีโอกาสน้ำปนเปื้อนสารเคมี แม้ว่าที่ตั้งของหมู่บ้าน จะตั้งอยู่ บริเวณต้นน้ำ ซึ่งชาวบ้านจะ ไม่พบผลกระทบ ต่อสารเคมีที่ตกลงสู่ลำห้วย แต่สารเคมีเหล่านี้จะส่งผล ชุมชนที่อยู่ท้ายน้ำ หรือแม้แต่ผลกระทบของน้ำใต้ดิน ที่ยังมีหน่วยงานใดเข้ามาดูแล ในเรื่องของคุณภาพน้ำอย่างจริงจัง เพราะระบบการใช้น้ำ ของชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก การใช้น้ำมุ่งเน้นการใช้น้ำทางด้านของปริมาณ ชุมชนจึงมองไม่เห็นผลกระทบที่จะส่งผลในระยะยาว

4.4 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำ เป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกัน ในชุมชน จึงมีความจำเป็น จะต้องให้สมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการดูแล บริหารจัดการ ในกรณีของหมู่บ้านปางไคร้ รูปแบบการมีส่วนร่วม จะแบ่งออกเป็น สองยุค คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการน้ำในปัจจุบัน

ก.การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม

เนื่องจากระบบการผลิตเดิม คือการทำนา จึงจำเป็นต้องมีการทำเหมืองฝาย เพื่อที่จะทำการจัดการน้ำ และการจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบ จึงจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มขององค์กรเหมืองฝาย ในกรณีของหมู่บ้านปางไคร้ แม้ว่าจะไม่มีการจัดตั้งองค์กรเหมืองฝายอย่างเป็นทางการ เหมือนชุมชนอื่น แต่ก็ยังมีการรวมกลุ่มของผู้ใช้น้ำ โดยจะมีหัวหน้าหรือผู้ควบคุมดูแลการใช้น้ำ โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชนในเวลา ณ. ขณะนั้น จะมีกฎระเบียบในการใช้น้ำร่วมกัน โดยถือว่าสมาชิกผู้ใช้น้ำทุกคนมีกรรมสิทธิ์ร่วม ในการใช้น้ำ เนื่องจากการสร้างฝายในแต่ละครั้งสมาชิกผู้ใช้น้ำหรือชาวบ้าน จะมีกระบวนการการมีส่วนร่วม

1.การรับรู้ข่าวสาร โดยชาวบ้าน จะได้รับแจ้งให้ทราบรายละเอียด ในการนัดหมายประชุม ถึงสภาพปัจจุบันของฝายและลำเหมือง ช่วงของการนัดประชุม จะอยู่ในช่วงก่อนการทำนาเพื่อที่จะแจ้ง ให้ชาวบ้าน ได้ทราบถึงสภาพของฝายและลำเหมือง รวมไปถึงการสร้างหรือซ่อมแซมเหมืองและฝาย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าการเอามือเอาง่าง เพื่อเตรียมพร้อม ในการทำนาในฤดูกาลปลูกในปีนั้นๆ เป็นการประชุมเพื่อที่จะหาข้อสรุป ของการจัดสรรน้ำในแปลงนา การกำหนดข้อตกลง กฎเกณฑ์ในการใช้น้ำ ในการแจ้งข่าวสารให้สมาชิกในชุมชน เดิมจะใช้กันบอกปากต่อปาก แต่ในปัจจุบันในหมู่บ้านมีหอกระจายข่าว จึงใช้หอกระจายข่าวในการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ ถึงแม้ว่าการมีส่วนร่วม จะมีการเปลี่ยนแปลงไป

2.การปรึกษาหารือ เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการ ในกรณีของหมู่บ้านปางไคร้สถานที่นัดหมายชาวบ้านจะใช้วัดปางไคร้ เป็นสถานที่นัดหมายการประชุมหรือปรึกษาหารือ เพื่อประเมินความก้าวหน้า ระบุประเด็น ของการจัดการน้ำ การจัดสรร โดยชาวบ้านจะมีส่วนร่วม ในการกำหนดสิทธิการใช้น้ำ โดยใช้หลักเกณฑ์ ในเรื่องของหน้าที่ โดยจะมีการแบ่งหน้าที่ ในการสร้าง ซ่อมแซม ลำเหมืองและฝาย ว่าคนใดจะเป็นคนรวบรวมวัสดุ หาไม้ คนใดมีหน้าที่ในการตอกหลักฝาย ถ้าหากบุคคลใดในหมู่(กลุ่มผู้ใช้น้ำ) ไม่นำไม้หรือวัสดุ ที่ได้แบ่งหน้าที่กันไว้ ก็จะมีบทลงโทษ อาจจะเป็นการปรับเป็นตัวเงิน หรือปรับเป็นแรงงาน ยังรวมถึง การตั้งกฎระเบียบ

การใช้น้ำในลำเหมืองและฝาย ซึ่งในข้อกำหนดต่างๆ ถ้าสมาชิกหรือชาวบ้านไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ก็จะถูกลงโทษ เช่น การเสียค่าปรับ โดยค่าปรับที่ได้ จะนำมาใช้ในการดูแลเหมืองฝาย หรือในการทำกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม ของหมู่บ้าน

3.การร่วมปฏิบัติ ดำเนินงานร่วมกัน ในขั้นนี้ จะเป็นการมีส่วนร่วมมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งจะได้มาจากการประชุมในข้อที่ 2 จะมีการนัดหมายวัดที่จะเอามือ เอ แสงกัน ซึ่งในเช้าของวันที่ได้ทำการนัดหมาย ชาวบ้านก็จะนำเอา จอบ,เสียม,มีด และไม้ที่จะปักเป็นหลักฝายนำมาด้วย ชาวบ้านจะมีการแบ่งกลุ่มในการทำงาน โดยความรับผิดชอบ ได้แก่ การส่งแรงงานในบ้านช่วยการทำฝาย ขุด ลอกเหมือง ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ใช้น้ำทุกคนต้องเข้าร่วมเป็นแรงงาน จากการแบ่งกลุ่มในการทำงาน การฉางหญ้า การขุดดิน ซ่อมแซมฝาย ปักหลักฝาย ถมหิน ถมทราย เป็นต้น

4.การควบคุมดูแล โดยชาวบ้าน เนื่องจากน้ำเป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกัน จากการร่วมงานการปฏิบัติในข้อที่3 ในการแบ่งกลุ่มการทำงาน เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง ที่ใช้การทำงานระบบกลุ่ม เข้ามาควบคุมดูแล ชาวบ้านในการทำงาน ถ้าหากทำงานแบบไม่เป็นกลุ่ม บางคนก็อาจจะแอบกลับบ้านก่อนงานจะเสร็จ ถ้าหากทำงานเป็นกลุ่ม คนใดไม่ทำงานหน้าหมู่ หรือหนีกลับ คนในกลุ่มก็จะทราบ ทำให้เกิดความละอายใจ ไม่กล้าที่จะทิ้งงาน อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมสายสัมพันธ์ในหมู่บ้าน ให้มีความสมัครสมาน สามัคคีมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อมีการร่วมงานกัน ทุกคนจึงมีกรรมสิทธิ์ร่วม ในการใช้น้ำ จึงเป็นหน้าที่ ที่จะต้องมีการตรวจสอบ ในการใช้น้ำ โดยสมาชิกแต่ละคน จะมีหน้าที่ในการตรวจสอบดูแลการใช้น้ำ ของเพื่อนบ้าน หรือนาข้างเคียงไม่ให้เอาเปรียบ แอบขโมยน้ำ หรือขุดรูเพื่อระบายน้ำเข้ามาของตน เกินกว่าที่ได้ตกลงกันไว้ อีกทั้งยังต้อง ดูแลเหมืองฝาย ให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ อีกทั้งยังต้องมีหน้าที่ ในการดูแลไม่ให้มีการละเมิด กฎระเบียบและสิทธิในการใช้น้ำ ในหมู่บ้าน

จากการมีส่วนร่วมข้างต้น ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงที่ชาวบ้าน ต้องทำนาเพื่อเลี้ยงชีพ และต้องอาศัยน้ำในการเพาะปลูกเป็นสำคัญ จึงทำให้ชาวบ้านเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการทำเหมืองฝายตนเองจะได้รับประโยชน์ ในการใช้น้ำในการทำอย่างเต็มประสิทธิภาพ และการจัดสรรน้ำในขณะนั้นยังไม่มีการใช้เทคโนโลยี ชาวบ้านจึงไม่มีความสามารถในการจัดสรรน้ำเพียงครอบครัวใด ครอบครัวหนึ่ง ชาวบ้านจึงต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสรรน้ำ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ

ข. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการน้ำในปัจจุบัน

ในการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการจัดการน้ำในปัจจุบัน ชาวบ้านจะลดบทบาทในการมีส่วนร่วมน้อยลง ในการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม ในการจัดการน้ำของชาวบ้าน จะเป็นการจัดการน้ำแบบตัวใคร ตัวมัน แต่ละครอบครัวที่ทำการเกษตร ก็จะทำการจัดสรรน้ำด้วยตนเอง คือการต่อท่อไต้ดิน และสูบน้ำมายังแปลงเกษตรของตน เป็นการใช้น้ำแบบใครมือน้ำยาว สาวได้สาวเอา จนทำให้เกิดสภาวะการฉ่ำน้ำขาดแคลน ลำห้วยแห้งขอด เนื่องจากมีการสูบน้ำจากลำห้วยไปใช้ จนทำให้น้ำในลำห้วยไหลไม่ทัน ต่อความต้องการและการใช้ของชาวบ้าน เมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว ก็จะมีการประกาศผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เพื่อที่จะแจ้งให้สมาชิกในชุมชน ร่วมกันงดสูบน้ำชั่วคราว จนกว่าปริมาณน้ำในลำห้วยจะเพียงพอต่อการใช้ในการสูบน้ำ

ในกรณีของหมู่บ้านปางไคร้ การจัดการน้ำในปัจจุบัน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานราชการ ซึ่งจะมีหน่วยงานของรัฐ เข้าร่วมในการจัดการ 2 หน่วยงาน คือ หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้ และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงมีรูปแบบ ในการมีส่วนร่วมที่เพิ่มเติม จากการมีส่วนร่วมระดับชุมชน คือ

1. การประชุมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งจะเป็นการส่งตัวแทนระหว่างชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการใช้เวทีสาธารณะ ในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผล ในการดำเนินการ กิจกรรม โครงการ ในพื้นที่ ในการร่วมประชุมของชาวบ้าน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชนจะได้รับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ ที่ทางรัฐมีการนำเสนอเพื่อเพิ่มเติม การทำความเข้าใจให้กับชาวบ้าน ซึ่งประชาชนจะมีโอกาส ซักถามในข้อข้องใจต่างๆ มีการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา

2. การทำประชาพิจารณ์ หลังจากที่ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และรับฟังความรู้ ข้อเสนอแนะทางวิชาการแล้ว ถือว่ามีการนำเสนอข้อมูล อย่างเปิดเผย โดยทั้งสองฝ่าย ก็จะมีการเสนอความคิดเห็น ในการดำเนินการทำกิจกรรม โครงการต่างๆ แต่จะไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมาย

3. การร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการร่วมตัดสินใจ ในการดำเนินการทำกิจกรรม โครงการต่างๆ แต่ในการตัดสินใจนั้นๆ จะมีความหมายมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางน้ำหนัก การตัดสินใจจากประชาชน ว่ามีมากน้อยเท่าใด

การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในการจัดการทรัพยากรน้ำ ของหมู่บ้านปางไคร้ มีหน่วยงานทางราชการ 2 หน่วยงานหลักใน ที่เข้ามาช่วยในการจัดการและจัดสรรน้ำ แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน คือ

หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้

สืบเนื่องมาจาก การจัดการลุ่มน้ำ เข้ามาเป็นนโยบายของรัฐอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2518 เมื่อมีมติคณะรัฐมนตรี ควบคุมการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำ ลำธาร และต่อมา ได้มีการแบ่งเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เพื่อกำหนดมาตรการ อนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ป่า และที่ดินในเขต การจัดการต้นน้ำ จึงเป็นหน้าที่หลักที่หนึ่งของกรมป่าไม้ การฟื้นฟูป่าต้นน้ำในพื้นที่ที่รับน้ำตอนบนและยังทำการป้องกันไฟป่า

ในด้านของการมีส่วนร่วมกับชุมชน จากการสัมภาษณ์ หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำ บ้านปางไคร้ กล่าวว่า หน่วยจัดการต้นน้ำปางไคร้เป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่ช่วยส่งเสริมการดูแล ป้องกันรักษาสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำ บริเวณหมู่บ้านปางไคร้ โดยจะมีการประสานงาน ผ่านหัวหน้าชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน ในด้านการจัดการน้ำ ในชุมชน จะเป็นการเสนอแนะแนวทาง ในการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้น้ำ เนื่องจากหมู่บ้านปางไคร้ เป็นพื้นที่ ที่มีการทำการเกษตรเข้มข้นตลอดทั้งปี และมีอัตราการใช้น้ำในการปลูกพืชค่อนข้างสูง

สภาพปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ ในฤดูแล้ง ที่มีความรุนแรง ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต และระบบการผลิตอย่างยิ่ง เพราะน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก มีการสูบน้ำใช้จากลำห้วย จะมีปริมาณลดลงเป็นอย่างมากในฤดูแล้ง อีกทั้งปัญหาการชะล้าง ของดินตะกอนในบริเวณพื้นที่ การเพาะปลูก ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพใช้ในการทำประปาภูเขาของหมู่บ้าน ทางหน่วยการจัดการต้นน้ำได้หาแนวทางในการช่วยเหลือชาวบ้าน ในลำดับต่อไป โดยหน่วยจัดการต้นน้ำได้มีข้อเสนอแนะและแนวทาง ให้กับชาวบ้าน ในการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น ดังนี้

1. ต้องมีการรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร ให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดไป โดยมีมาตรการ ด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอย่างเคร่งครัด มีการลาดตระเวน ระวังไฟป่าในฤดูแล้ง ปลูกป่าเสริมในพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อป้องกันมิให้ปริมาณน้ำจากต้นน้ำลดลง

2. การทำฝายดักตะกอนขนาดเล็ก เนื่องจากพื้นที่ทำกินของชุมชน มีความลาดชัน จึงทำให้เกิดปัญหาดินตะกอนไหลลงสู่แหล่งน้ำ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงมีความจำเป็นต้องมีฝายดักตะกอนขนาดเล็ก ตามจุดต่างๆ ของลำห้วยเพื่อดักตะกอน

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการจัดน้ำให้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะการจัดหาเงินทุน วัสดุการก่อสร้างแก้มูบ้านโป่งไคร้ จากการสัมภาษณ์คุณนรภัทรา จะงาม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง กล่าวว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง ได้เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านในด้านของการจัดหาวัสดุ ในการปรับปรุงระบบประปาภูเขา โดยการจัดหาท่อส่งน้ำ พีวีซี ที่มีคุณภาพ ให้แก่ชุมชน ทดแทนท่อเหล็กที่ใช้ส่งน้ำ ที่เกิดความชำรุดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้

ในด้านของการช่วยเหลือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ จากการสัมภาษณ์ นายช่างโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง กล่าวว่า ในเรื่องของการแก้ไขปัญหา การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง ได้มีการจัดส่งน้ำโดยรถบรรทุก เพื่อขึ้นไปแจกจ่าย แก่ชาวบ้านเพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อน ข้างต้นเป็นการเฉพาะหน้า อย่างไรก็ตามทางองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง ไม่สามารถ ที่จะช่วยเหลือการขาดแคลนน้ำ ในภาคของการเกษตรได้ เนื่องจาก พื้นที่ในการทำการเกษตรของชาวบ้านมีบริเวณกว้าง ปริมาณน้ำ ที่ส่งไปช่วยเหลือมีอยู่อย่างจำกัดอย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ ได้มีการสร้างอ่างดินเก็บน้ำ สร้าง โดยกรมพัฒนาที่ดิน เข้ามาช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนข้างต้น

4.5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของหมู่บ้านโป่งไคร้ ได้ทำการศึกษามุ่งเน้น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสำคัญ โดยสรุป จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน ประวัติความเป็นมา รูปแบบการใช้ทรัพยากร ระบบความเชื่อ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ ดูแล รักษา น้ำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในอดีตสังคมของชาวบ้านหมู่บ้านโป่งไคร้ จะเป็นสังคมแบบชนบทและชาวนา ซึ่งลักษณะ ของสังคมที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และยิ่งกว่านั้นสายสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านก็มีความใกล้ชิดกันมาก ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน ก็จะต้องปลูกชิดติดกัน เนื่องจากชาวบ้านในขณะนั้น มีความกลัวต่อสัตว์ร้ายและสิ่งเหนือธรรมชาติ

การจัดการน้ำในอดีต จึงเป็นแบบเรียบง่าย และอาศัยภูมิปัญญาในการจัดการและจัดสรรน้ำ ในการทำการเกษตร การทำนาในสมัยนั้นจะกระทำกันเพียงครั้งเดียว หรือที่เรียกว่านาปี

ดังนั้นชาวบ้านจะมีการขุดลำเหมืองและสร้างฝาย ขึ้นมาจากแรงงานในชุมชน วัสดุที่หาได้ง่าย จากป่ารอบๆหมู่บ้าน ในการจัดการน้ำ ดังลักษณะที่ได้กล่าวมานั้น ได้ทำให้เกิดรูปแบบในการมีส่วนร่วม ในรูปแบบได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร , การปรึกษาหารือ เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการ , การร่วมปฏิบัติ ดำเนินงานร่วมกัน , การควบคุมดูแล โดยชาวบ้าน ชาวบ้านจะมีความสมัครสมานสามัคคีกัน ร่วมมือร่วมใจกันในการดูแลการสร้างและซ่อมแซม มีการเคารพสิทธิ ในการใช้น้ำซึ่งกันและกัน เป็นระบบการจัดการน้ำ ที่เอื้ออำนวยต่อทุกคนในชุมชน จึงไม่ทำให้เกิดการขัดแย้ง และแย่งชิงกันเกิดขึ้น

จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เห็นได้อย่างชัดเจน จากชุมชนปงไคร้ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของครอบครัว

ในโครงสร้างสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติได้ลดความสำคัญลงไป และการที่ครอบครัวขยายมีจำนวนน้อยลงเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการการกลายเป็นเมืองและการพัฒนาทางเกษตรกรรมแบบยังชีพ ไปเป็นแบบอุตสาหกรรม แต่เดิมครอบครัวเป็นหน่วยแรกของการปลูกฝังกระบวนการทางสังคม ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมซึ่งจะเห็นว่าหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบสังคมเมืองยิ่งขึ้น ทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันหารายได้มากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนจะมีความผูกพันกันน้อยลง บทบาทของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกก็จะลดน้อยลงไปด้วย เด็กเล็กจะได้รับการเลี้ยงดูจากคนเลี้ยงหรือญาติ ส่วนเด็กโตพ่อแม่หวังพึ่งครูและโรงเรียนทำหน้าที่แทนครอบครัวจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

2. การเข้ามาของสังคมใหม่

การขยายตัวของเมืองที่เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น ลักษณะของครอบครัวมีแนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ลักษณะของครอบครัวใหญ่ ครอบครัวขยายน้อยลง การแยกครอบครัวที่แต่งงานออกไป จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ง่าย แม้ยังอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน หรือแยกครอบครัวออกไปอาศัยในพื้นที่อื่น แต่ยังคงความสัมพันธ์ทางเครือญาติปรากฏให้เห็นได้ สภาพของสังคมของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จากการที่ชนบทได้ถูกกระแสของสังคมเมืองเข้ามา ทำให้วิถีชีวิต ของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไป และการเข้ามาของเอกชนเพื่อมาทำไร่ออกไม้ทำให้เกิดการหลั่งไหลของคนต่างด้าวอย่างมากมาย

การจัดการทรัพยากรน้ำในยุคที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ ทำให้ชุมชนลดความสำคัญต่อการจัดการน้ำแบบเรียบง่าย เป็นแบบการใช้เทคโนโลยี มีการต่อท่อส่งน้ำเข้าแปลงเกษตร เป็นการจัดสรรน้ำแบบปัจเจก ที่ไม่มีคนคอยดูแล และควบคุมการใช้น้ำ เพราะทุกคนถือว่า

น้ำเป็นทรัพยากรที่ได้มาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย อีกทั้งยังมีการล่มสลายของระบบการผลิตเดิม ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป อีกทั้งในชุมชนไม่มีเพียงชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่แต่เดิม แต่จะมีกลุ่มคนใหม่เข้ามาร่วมใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น จากการเข้ามาของบุคคลภายนอก ทำให้การมีส่วนร่วม ในการจัดการน้ำหายไปและไม่มีความเห็นที่เห็นได้ชัด เหมือนเช่นในอดีต ดังนั้นจึงเกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ในการทำการเกษตรระหว่าง ชาวบ้านกับเอกชน เพราะแต่เดิมชาวบ้านจะเป็นผู้ดูแลรักษา น้ำ ป่าต้นน้ำ มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแล มีการจัดประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมีสิทธิในการใช้น้ำ ในขณะที่ผู้มาใหม่ ขาดการเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์กับชาวบ้าน อีกทั้งยังมีความเข้าใจว่าทรัพยากรที่มีอยู่นั้น ทุกคนสามารถใช้ได้อย่างเสรี จึงมีการใช้ทรัพยากรอย่างมากมาย รวมไปถึงการขาดความเข้าใจในเรื่องของการจัดการน้ำแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน การไม่มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากร อย่างถ่องแท้และลึกซึ้งว่าชาวบ้าน ทำมาเช่นไร ทำเพื่ออะไร จึงสามารถเป็นเหตุแห่งปัญหาดังที่ได้กล่าวมา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

ในอดีต วัฒนธรรมการเป็นอยู่ และการใช้ชีวิตของชาวบ้าน เป็นแบบเรียบง่าย มีระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ชาวบ้านจึงมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นการแสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติ อีกทั้งยังมีความเชื่อ ในการทำการเกษตร และการดำเนินชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้เห็นถึงพิธีกรรมและประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตผ่านความเชื่อ ทางธรรมชาติ ศาสนา และสิ่งเหนือธรรมชาติ อาจจะกล่าวได้ว่า พิธีกรรม หรือประเพณีเหล่านี้เป็นสิ่งที่ เป็นตัวช่วยในการหล่อเลี้ยง การคงอยู่ของทรัพยากร

ในด้านของการจัดการทรัพยากรน้ำ พิธีกรรมที่ช่วยส่งเสริมการคงอยู่ของทรัพยากรที่เห็น ได้อย่างชัดเจน ก็คือพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นพิธีที่ชาวบ้าน แสดงออกถึงการเคารพและยำเกรงต่อ สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีอิทธิพลถึงปริมาณน้ำ ที่ใช้ในการทำการเกษตรและการยังชีพของคนในชุมชน การที่ชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ชาวบ้านได้เคารพนับถือ ได้ทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะเข้าไปตัดต้นไม้ บริเวณป่าต้นน้ำ ไม่มีการลักขโมยน้ำใช้ จากแปลงนาของคนอื่น เพราะอาจจะเกิดการเกรงกลัว ต่อกฎระเบียบที่ชาวบ้านได้ร่วมตกลงร่วมกันมา และเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่ตนเองนับถืออยู่ ดังนั้นการใช้น้ำในยุคนั้น จึงเป็นการใช้น้ำแบบคนพึ่งพาธรรมชาติ และธรรมชาติก็พึ่งพาคนในการดูแล ในส่วนของการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จะมีมากทั้งในการร่วมแรง ร่วมใจ ในการจัดการทรัพยากรน้ำ อีกทั้งพิธีกรรม ที่ได้จัดร่วมกันในชุมชน เป็นตัวส่งเสริมการร่วมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน มีรูปแบบการมีส่วนร่วมการรับรู้ข่าวสาร ในการจัดพิธีกรรม , การปรึกษาหารือ เป็นการเจรจา เกี่ยวกับการเตรียมข้าวของ เครื่องเช่น , การร่วม

ปฏิบัติ คำนึงงานร่วมกัน , การควบคุมดูแล โดยชาวบ้าน ดูแลความเรียบร้อย ของงานพิธีกรรม ชาวบ้านจะมีความสมัครสมาน สามัคคีกัน ร่วมมือร่วมใจกัน ในเมื่อสมาชิกมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ชาวบ้านจึงมีความรู้สึก ในการเคารพและเป็นส่วนหนึ่งที่จะร่วมในการใช้น้ำและดูแล อย่างจริงจัง

ถึงแม้ว่าปัจจุบัน ในชุมชนยังคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมานับตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งชุมชน แม้ว่าบางประเพณีต้องอาศัยความเชื่อทาง ภูติ ผี และอาศัยหลักการทางพุทธศาสนา เมื่อถึงเวลาครบรอบขบปี ชาวบ้านยังคงมีประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยจะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร

การจัดการทรัพยากรน้ำ ในปัจจุบันวัฒนธรรม ได้ลดบทบาทที่ส่งผลต่อการจัดการน้ำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชาวบ้านลดความเกรงกลัว ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติลง เพราะระบบการผลิต ในปัจจุบัน มีเทคโนโลยี ที่จะส่งเสริมการทำเกษตรเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมกับการจัดการทรัพยากรน้ำ คือการเข้ามาของสังคมเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีความคิด และปฏิบัติตัวที่แตกต่างออกไปจากบรรพบุรุษ คือหนุ่มสาวรุ่นใหม่จะไม่มี ความเข้าใจถึงจุดประสงค์ ที่แท้จริงในการจัดพิธีกรรม เป็นเพียงการปฏิบัติตามประเพณี ปฏิบัติตามพ่อแม่ ปฏิบัติเพราะเป็นงานรื่นเริง อีกทั้งในการดำเนินชีวิต ในปัจจุบันมีการแข่งขันกันในด้านต่างๆ สูงขึ้น โดยเฉพาะการแข่งขันในด้านของเศรษฐกิจ มีลักษณะของดำรงชีวิตตัวใครตัวมันแบบสังคมเมืองมากขึ้น ลดความสำคัญของประเพณี และพิธีกรรมที่สืบทอด ทำให้ไม่ให้ความสำคัญ ของประเพณี พิธีกรรม จากผู้สืบทอด เช่นการเลี้ยงผีขุนน้ำ ในปัจจุบันผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ การเคารพนับถือ ผีขุนน้ำลดลง กระทำเพียงเพื่อเป็นประเพณี จึงทำให้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนมีน้อยลง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน เป็นระบบเศรษฐกิจ แบบเลี้ยงชีพ ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีการทำนา แต่เป็นการทำนาเพื่อยังชีพ และนำข้าวที่เหลือจากการบริโภคในครอบครัว มาขาย แต่ระบบการผลิตก็ยังคงเป็นแบบยังชีพ ประกอบกับสังคมดั้งเดิมเป็นสังคมชนบท การจับจ่ายใช้สอยของชาวบ้านจึงมีน้อย อีกทั้งการทำนายังใช้ทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ ในจำนวนที่น้อย เนื่องจากข้อจำกัดทางเทคโนโลยี การใช้ที่ดินทำนาก็เป็นเพียงการปลูกเพื่อการยังชีพ จึงไม่มีความจำเป็น ในการใช้ที่ดิน เพื่อทำนาเป็นบริเวณกว้าง เหมือนการทำนาเพื่อการค้า ในการทำนาของชาวบ้านจะทำการเพาะปลูกเพียงหนึ่งครั้งต่อปี ดังนั้นการใช้น้ำ จึงมีน้อย และชาวบ้านยังมีการจัดการน้ำแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งการจัดการระบบน้ำนี้ สามารถสนองตอบความต้องการ การใช้

น้ำของชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง และยังไม่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำและแย่งชิงน้ำเช่นในปัจจุบัน การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสามารถแบ่งออกได้เป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ภาวะเศรษฐกิจทั่วไป

จากผลของการศึกษาภาวะของเศรษฐกิจทั่วไปของชุมชน เป็นหมู่บ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี โดยดูได้จากสภาพของการสร้างบ้านเรือน จำนวนรายได้ต่อปี ภาวะเศรษฐกิจของชาวบ้านในปัจจุบันขึ้นอยู่กับการทำงานเกษตร ระบบเศรษฐกิจของชุมชนได้เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมที่ชาวบ้านพึ่งพาตนเอง หรือพึ่งพาระหว่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมาเป็นระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่มีการส่งออกสินค้าทางการเกษตร การบริโภคแต่เดิมที่สามารถหาได้จากหมู่บ้านแต่ในปัจจุบันมักจะพึ่งพาสินค้าจากอำเภอ โดยมีแม่ค้าภายในหมู่บ้านไปซื้ออาหารต่างๆจากตลาดและนำมาขายต่อแก่ชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านต้องอาศัยพึ่งพาสินค้าอุปโภคและบริโภคต่างๆจากภายนอกหมู่บ้าน

2. อาชีพของชาวบ้าน

2.1 ทำนา

อาชีพของชาวบ้านเมื่อแรกเริ่มตั้งถิ่นฐาน ชาวบ้านมีอาชีพทำนาเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ซึ่งมีลักษณะเพื่อยังชีพ ในอดีตการทำนาจึงเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ลักษณะของการทำนามีลักษณะแบบดั้งเดิม ต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำจากลำห้วยขังไว้ โดยการผันน้ำโดยใช้ฝายทดน้ำ และ ต้างนา เนื้อที่ทำนามีน้อย ทำเพียงพอกภายในครอบครัว แต่ในปัจจุบันชาวบ้านได้เลิกการทำนา เพราะการทำนาให้รายได้ที่ไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการในการดำรงชีพของชาวบ้านได้อย่างพอเพียง

2.2 การปลูกดอกไม้

ในปัจจุบันชาวบ้านได้หันมาปลูกดอกไม้และพืชพันธุ์เมืองหนาว เพราะมีราคาสูง มีการรับซื้อจากพ่อค้าจากภายนอก สินค้าทางการเกษตรดังกล่าวจึงเป็นรายได้หลักของชาวบ้าน เนื่องจากสภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชเมืองหนาว จากการทำเกษตรเพื่อส่งออกทำให้ชาวบ้านเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ๆเข้ามาช่วยในการปลูกพืช โดยมีการใช้เครื่องสูบน้ำ การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำใช้ในแปลงเกษตร การดูแลพืชพันธุ์ด้วยการสร้างโรงเรือนป้องกันแมลง การใช้ปุ๋ยและสารเคมีปราบศัตรูพืช

3. การค้าขาย

ร้านค้าภายในหมู่บ้าน เป็นแหล่งรวมของชาวบ้านที่ต้องการซื้อสินค้าในการบริโภค โดยเจ้าของร้านค้าจะซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อการยังชีพเข้ามาขายในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านก็จะออกมาจับจ่ายของสดต่างๆ สินค้าที่นำมาขายในชุมชนมีทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค เช่น ไข่ไก่ ไข่เป็ด ปลาหู ปลาแห้ง ปลาร้า และพวกผักต่างๆ นอกจากนี้ยังมีขนมหวาน ยารักษาโรค ชาวบ้านจะออกมาซื้อของสดในเวลาเช้าและเย็น การค้าขายเช่นนี้เป็นการค้าภายในหมู่บ้านที่พบเห็นกันได้ทั่วไปในชุมชนอื่นๆ แต่การค้าขายของบ้านปางไคร้จะมีการค้าขายกับตลาดภายนอก ซึ่งสินค้าที่ชาวบ้านส่งออกไปขาย คือดอกไม้ และผักเมืองหนาว โดยจะมีการส่งออกจากภายในหมู่บ้าน ในบางกรณีชาวบ้านจะเป็นผู้นำสินค้าเหล่านั้นออกมาวางจำหน่ายหรือส่งต่อถึงพ่อค้าโดยตรง แต่หากมีบางรายที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเพื่อส่งสินค้าแก่พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าคนกลางอาจเป็นคนภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ โดยชาวบ้านจะนำดอกไม้มาส่งขายที่ห้องเย็น ซึ่งถือว่าเป็นตลาดกลางในการซื้อขายและตกลงราคาของสินค้า

4. การแลกเปลี่ยนแรงงานและการจ้างแรงงาน

การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งในชุมชน ในอดีตภายในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนแรงงานทางการเกษตรและที่ไม่ใช่การเกษตร เมื่อมีการทำนา ปลูกข้าว การเกี่ยวข้าว นวดข้าว ก็มีการแลกเปลี่ยนแรงงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างที่ชาวบ้านเรียกว่า เอามือเอาแส แม้แต่การเอามือเอาแส ที่ไม่ใช่การทำเกษตร เช่น การช่วยเหลือกันในงานบุญต่างๆ ชาวบ้านจะมีการช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนแรงงานได้เริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ และการสูญหายในการทำนา ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการปลูกพืช ของชาวบ้านจะมีการปลูกพืชในเชิงพาณิชย์ จึงมีการจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้น แต่เดิมแรงงานในส่วนนี้จะเป็นคนในพื้นที่ ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น การจ้างแรงงานจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานจากนอกพื้นที่ ส่วนมากจะเป็นแรงงานต่างด้าวที่เข้ามารับจ้างในชุมชน

ส่วนของการแลกเปลี่ยนแรงงานทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน น้อยลงเนื่องจากกิจกรรมที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนแรงงาน การทำนาได้สูญหายไปจากพื้นที่แล้ว ดังนั้นการแลกเปลี่ยนแรงงานจึงกระทำกันเพียงในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา การร้องขอของผู้นำชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้าน การเปลี่ยนท่อส่งน้ำประปาของหมู่บ้าน การแผ้วถางหญ้าตามริมถนน งานบุญตามประเพณีในหมู่บ้าน เป็นต้น

5. ที่ดิน

ที่ดินถือเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญของเกษตรกร ในอดีตเมื่อมีการตั้งหมู่บ้านชาวบ้านมีที่ดินทำกินกันทั่วครอบครัว มีการบุกเบิกที่ดินในการทำนาเพื่อยังชีพเท่านั้น ดังนั้นลักษณะของที่ดินในชุมชนจึงมีน้อย นอกจากนี้การแบ่งมรดกที่ดินทำให้ ที่ดินซึ่งมีอยู่น้อยอยู่แล้วยังลดจำนวนลงไปอีก แต่ในอดีตจำนวนที่ดินที่มีจำนวนน้อยของชาวบ้านยังไม่ส่งผลกระทบเหมือนในปัจจุบันเนื่องจาก ชาวบ้านยังมีค่าครองชีพที่น้อยอยู่ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านมีการใช้สอยเพิ่มมากขึ้น ที่ดินที่มีอยู่น้อยจึงเป็นปัญหาต่อการปลูกพืชของชาวบ้าน จำนวนที่ดินในชุมชนก่อนมีการจัดสรรใหม่ เฉลี่ยในแต่ละครอบครัวจะมีที่ดินทำกิน ครอบครัพละ 1.5 ไร่ ต่อมามีการปฏิรูปที่ดินแบบ ส.ป.ก. ชาวบ้านมีที่ดินโดยเฉลี่ย 10-30 ไร่ ซึ่งก็เพียงพอต่อการปลูกดอกไม้ของชาวบ้าน แต่ก็ยังมีบางส่วนยังต้องการที่ดินเพิ่มมากขึ้น แต่การขยายพื้นที่ในการทำการเกษตรดังกล่าวส่งผลให้มีการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น

6. รายได้ภายในชุมชน

รายได้ ที่จะกล่าวถึงนี้จะเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในอดีตที่มีการทำนาและ ปัจจุบันที่ทำการปลูกดอกไม้ เมื่อเรานำจากตารางที่ 4.4 รายได้ต่อปีของประชากรบ้านปางไคร้ จะพบว่าชาวบ้านมีรายได้ค่อนข้างสูงมาก แต่ก่อนที่ยังมีการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพสภาพบ้านเรือนยังคงเป็นแบบชาวบ้านล้านนา คือมีการปลูกสร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยหญ้าคา ที่หาได้จากป่าละเมาะบ้าน เครื่องใช้ไฟฟ้าก็มีอยู่อย่างจำกัด การเดินทางขนส่งยังต้องอาศัยการเดินทางมอเตอร์ไซค์ รถรับจ้าง แต่ในปัจจุบันการปลูกสร้างบ้านเรือนจะมีความคงทนและแน่นอนหาถาวร เครื่องใช้ไฟฟ้าที่อำนวยความสะดวกมีอย่างครบครัน เช่น ในครอบครัวหนึ่ง จะมี โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม เครื่องทำน้ำอุ่น จานรับสัญญาณดาวเทียม เป็นต้น การเดินทางสะดวกสบายมากขึ้น ชาวบ้านมีไว้ใช้สอยรถยนต์ เพื่อขนส่งสินค้า และเดินทาง รายได้ที่มากขึ้นจากการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ของชาวบ้านส่งผลต่อรายได้ของชาวบ้านอย่างมาก โดยรายได้ที่มากขึ้นนี้ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการจับจ่ายซื้อสินค้าเพิ่มมากขึ้นกว่าการทำนาเช่นในอดีต เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพอย่างถาวร

จากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สามารถที่จะสรุปได้ว่า ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจของชาวบ้าน มีระบบเศรษฐกิจ ที่มีการส่งสินค้าดอกไม้เป็นสินค้าออกที่สำคัญ จึงทำให้ฐานะของครอบครัวชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างบ้านเรือน จากระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ ทำให้เกิดการล่มสลายวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต พืชที่ใช้เพาะปลูก จากข้าวมาเป็นพืชเศรษฐกิจจำพวก

ดอกไม้เมืองหนาว และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่ขยายกว้างออกไปมากเมื่อเปรียบเทียบกับการทำนา เนื่องจากชาวบ้าน แต่เดิม มีพื้นที่ดินทำกินเพียงเล็กน้อย จะมีเพียงการทำนา การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนา ในอดีตชาวบ้านจะทำนาเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันไม่มีการทำนาเหลืออยู่แล้ว แต่จะมีการเพิ่มขึ้น ของพื้นที่การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ คือการปลูกดอกไม้ ทำให้วิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิมหายไปไม่มีการลงแรงค้ำนา เกี่ยวข้าว ไม่มีการรวมกลุ่มเหมือง ฝาย ดังนั้น การล่มสลายของวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ส่งผลกระทบต่อการจัดการน้ำ โดยการจัดการน้ำ ในปัจจุบันเป็นเพียงเพื่อการตอบสนองความต้องการในการเพาะปลูก และยังมีเพิ่มขึ้นของพื้นที่การปลูกดอกไม้ ทำให้ชาวบ้านต้องการใช้น้ำ ในการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นจากการทำนา จากการทำฝาย ที่เคยทำขึ้นเพื่อการทำนา ทำหน้าที่เพียงการทดน้ำเพิ่มความสูงของน้ำ ในระบบการผลิตเดิม จึงไม่สามารถสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้อีกต่อไป

ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงทำการจัดสรรน้ำแบบตัวใครตัวมัน โดยการฝังท่อส่งน้ำพลาสติก หรือท่อพีวีซี โดยการฝังไว้ใต้ดิน บริเวณท้ายหมู่บ้าน และชาวบ้านจะทำการสูบน้ำจากลำห้วย มากักเก็บ เอาไว้ในบ่อดินและแท็งก์น้ำจำนวนเล็กน้อยแล้วแต่ฐานะของชาวบ้าน และจำนวนพื้นที่ในการปลูกดอกไม้ของแต่ละครอบครัว เพื่อที่จะทำการสำรอง ในการให้น้ำ การต่อท่อน้ำแบบนี้ก็ส่งผลดีต่อการลดปริมาณการระเหยของน้ำสู่อากาศ และยังสามารถส่งต่อน้ำได้อย่างทั่วถึงต่อความต้องการของแปลงเกษตร แต่ลักษณะการต่อน้ำใช้เองของชาวบ้านทำให้เกิดปัญหา การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เนื่องจากตามธรรมชาติของน้ำในฤดูนี้จะมีน้อยและไหลช้า เมื่อชาวบ้านมีการสูบน้ำใช้มากเกินกว่าปริมาณน้ำในลำห้วย จึงทำให้เกิดเหตุการณ์น้ำขาดแคลน